This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

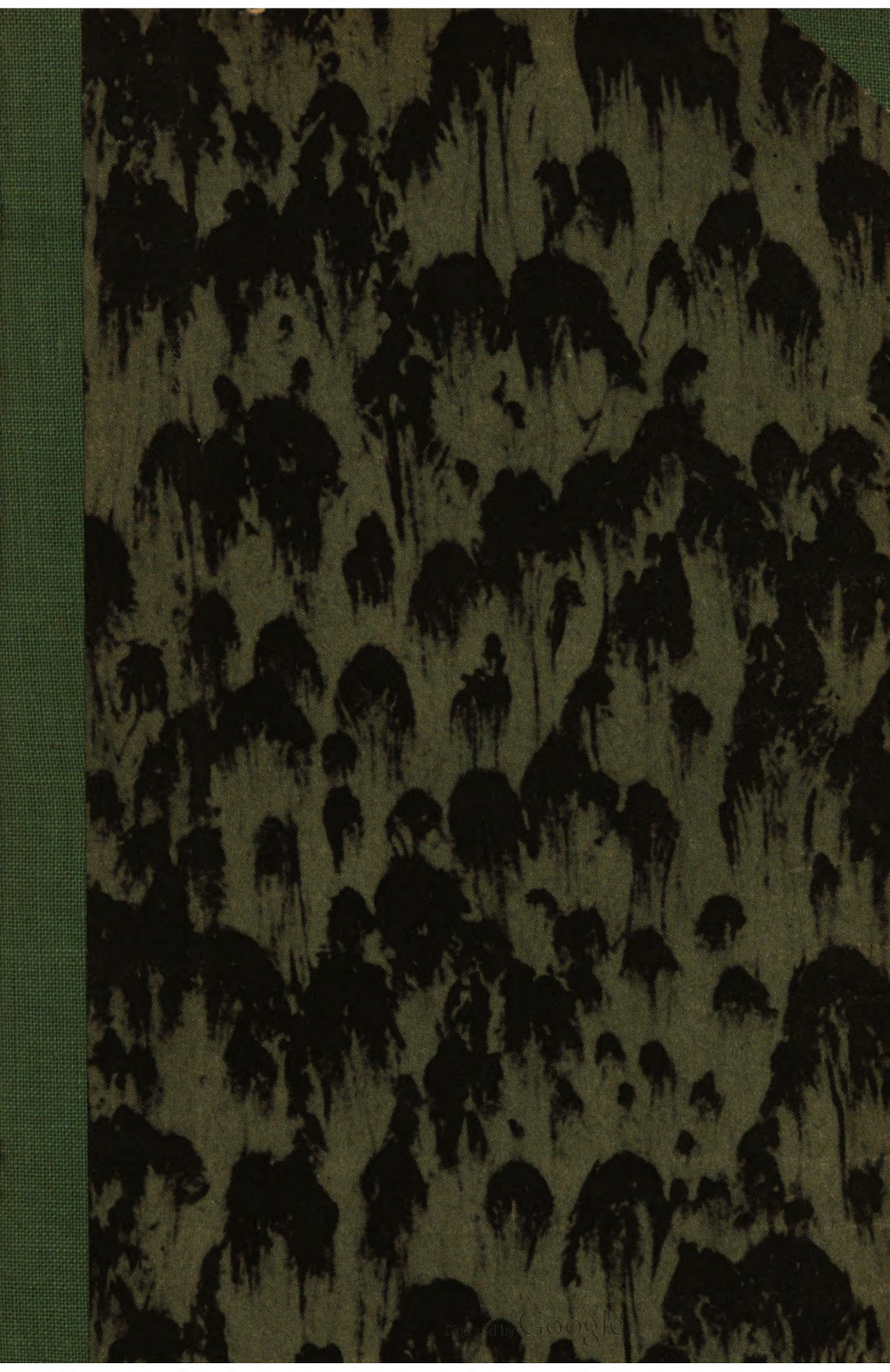

J 1648

Slovanská knihovna

SLOVANSKÁ KNIHOVNA
3186187460

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

N. 825 J. 1648 104 V.

KRVAVA KNJIGA,

ILI

SPOMENIK

NA

405 GODINA

POSLIJE PROPASTI

SLAVNOGA KRALJEVSTVA BOSANSKOGA

PO XX.

185

Za krst častni!

РЕДАКЦИЯ ПРАВДИ

ZAGREB.
U naručbini knjižare Fr. Župana (Albrechta i Fiedlera).
1869.

Digitized by Google

БІБЛІОТЕКА
Товариства „Просвѣта“
у Львові.
749.
Знак Ш. II., п. 2.

Digitized by Google

KRVAVA KNJIGA,

ILI

SPOMENIK

NA

405 GODINA

152764

POSLIJE PROPASTI

SLAVNOGA KRALJEVSTVA BOSANSKOGA

PO XX.

ZAGREB.

U naručbini knjižare Fr. Župana (Albrechta i Fiedlera).

1869.

Digitized by Google

J1648

Slavnomu uredničtvu

„Pravde"

od

Velimira,

spisatelja „Viestih o Bosni i Hercegovini."

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ SLOVANSKÁ KNIHOVNA V PRAZE

Tiskom narodne tiskarnice u Zagrebu.

Digitized by Google

Sa bosanske granice 1868. god. 2. Trav.

Spisatelju „Viestih o Bosni i Hercegovini“.

Gospodine!

Od više godina ja sam običavao na jadni dan žalostne propasti kraljevstva bosanskoga koji spomenik u različnih novinah objaviti s namjerom, da smrzlu krvcu bar mladeži bosanske probudim, što mi je dosta za rukom i pošlo.

I za ovu godinu ja sam bio takav jedan spomenik načinio. No, kad su mi ga njekoji moji prijatelji podpazili, najvruće su me molili, da ga neočitujem u novinah, koje kano voda prolaze, niti jih svak imati može, nego u jednoj knjižici osebnoj, koju će moći svatko pribaviti i po volji čuvati.

Da izpunim želju svojih prijatelja, pa i osobitu dužnost, koju prema Vam imam, ja taj „Spomenik“, tu „Krvavu knjigu“, Vam šaljem, Vam preporučujem, Vam posvećujem. Nečudite se, mili gospodine, što Vam to djeoce posvećuje kip jedan, koji niti Vas lično poznaje, niti Vi njega! Od Vas neznam, što bih drugo reko, nego da Vas je sv. providjenje božje osobito stvorilo

Digitized by Google

na korist Bosne žalostne; zato je, što Vi niti znate dihati, ni govoriti, ni — perom zamrčiti, ako nije o Bosni, o Bošnjacih i na korist njihovu. Spisi Vaši sveudiljni to očito svjedoče.

Primite dakle taj darak mali od sina Bosne na znak velike ljubavi i zahvalnosti! Primite „Krvavu knjigu“, taj molitvenik, ili katekizam narodnji za jadne zemlje bosanske!

Sad Vam svako dobro želeć, jesam

Vaš osobiti štovatelj XX.

Digitized by Google

KRVAVA KNJIGA.

Digitized by Google

U v o d.

Mili čitatelju! Jesi li koji put plakao? ... Ako nisi, ovo moje pismo nije za Tebe. Ti neznaš, što je tugovanje.

Mladiću bosanski, sinu majke slavne, koji neprestano u nesnosnom sužanjstvu tuguješ, evo Tebi „Krvava knjiga“, evo Ti žalostni „Spomenik“! Zaviri, pogledaj i promisli, o žalostniče, što si njegda u Svojih prastarih bio, što li si sad, te onda čami u tom mrtvilu smrtnom, u kojem se sad nalaziš, ako Ti srdce pripušta!

Spomenik treba da bude malen. Zato Ti ga takav i dajem. Malen je; ali istinit. Ti ga drži, kako zaslužuje! A prikaži ga i Svojim prijateljem, koje vidiš, gdje imaju milosrdje i sažaljenje s Tebe, s Tvoje braće i Tvoje žalostne otačbine! — Budi mi zdrav i veseo!

Na bosanskoj granici dne 21. Lipnja 1868.

XX.

Digitized by Google

I.

Prirodna plodnost Bosne.

„Bosno, Bosno,
bašćo svih milina!“
Nar. pjes. od Bosne.

Sinu Bosne slavne, odgojče majke krasne! Gle, ala je krasna i plemenita naša mila otačbina! Pod blagim podnebljem stavljena, niti ju sasvim prži sunčana vrućina, niti mrzne bura pomamna. Izmiešana i nakićena načinom čudnovatim visokimi planinami, dubokimi dolinami, ravnimi ravninami i krasnimi poljanami, zanosi oči i srdce svačije. Gore se u vis dižu, sa oblaci se porede i za oblake se jagme, koja će od koga sebi vienac napraviti, te na svoje vrieme od iste krune svoje dolinam i poljanam, pod sobom mirno ležećim, sa blagonosnom kišom dar i bogatstvo donieti. Blago ti ga se samoćnu putniku, koji krož nje putuje! Kud godj pogleda, sve ga veseli, sve blaženi i čini, da se umora zaboravi, što ga je, putujuć, zadobio.

Listate bukve, tankovijaste jele, tvrdi rastovi, krošnjasti cerovi, visoki borovi, liepe lipe i zelene jasike, reko bi, da su hotomice mudrom rukom nasadjene, da jih rese i gizdaju. A posvuda tiho žubore hitri bistri potočići, te sladki napitak daju žednomu putniku.

Na njih planinkinje-vile plemenito svoje lice biele. Kolo kraj njih hvataju, hitri tanac okreću, veselo uzkliču i milozvučnim glasom zanose. Vidjale su mlade čobanice, kako vile šeću, kako li kreću, i slušale pjesme zanoseće. Nalazile su mlade pastjerice koja češalj bjelo-

Digitized by Google

kostni, koja kosu pozlaćenu. Kose su u svoj vienac spletale, češljem se očešljale. A junaci su i te gorske božice hvatali, š njimi se bratili i na vieke srećni bili.

Medju tankovijastimi stabli nalaze se kruške i jabuke divlje, trešnje-ljiljci i ršlame, ruštevi i oskoruše plodonosne. A iz one tvrde zemljice kroz svilonosnu travicu vire i zire jagode i vresinje, kupine i maline.

Odasvuda tihi vjetrić puše i piri. Ugodni miruh osjeća se, koji čuvstva kriepi, srdce veseli i pamet zanosi.

Na svaki korak čuješ slavnu slavku na grančici popievati, sivoga sokola kliktati, grivnjoša gukati, tetriеba, oholo napuhana, tulukati i ostale krilatice, šumske drugarice, veselo žuboriti. A, kad Ti se više glave vedro nebo kroz guste i listate grane ukaže, tada vidiš, gdje čevrljasta čevrljuga u prostom zraku krilima trepti i glasom pribraja. A nad njom se silni oro, kralj svih krilatica, veličanstveno vija, te savija po nebu oblake.

Dok zanesen gledaš tu čudnovatu prirodu, vidiš izpred sebe prolietati tetu-liju i zelenoga zeca, vilovito srnče i jelenče, a sa grane na grančicu skakutati zlatkukunu i smiešnu vjevericu, nagizdanu velikim i kitastim repom, premda čuješ gdjegdje ručati i medu medjastoga, a zavijati vuka-krvopiju, pa Ti i nehotice u pamet dodje: ‚o, da je sad ptica-sokolica, ili vižlovi, za lov viši, ja, čudna uživanja! Ta to bi bilo pravo blaženstvo!‘ Pa, dok ovo blaženstvo zanesen uživaš, eto Te nakraj Svevida, planine, s koje sav kolik prostor vidiš! Ta čudna i ugodna prizora! Brda i doline, visi i planine, plemenito izmiešane, jedna drugoj ogranak prikučila,

Digitized by Google

reko bi, da si ruku daju, pak da hitri tanac uhvate i okrenu brzo kolo naokolo. A pod ovim poljane i livade, pokrivene zelenom travicom, kano sagom zelenim, izmiešane miruhnosnim cviećem i svakovrstnimi travami ljekovitimi, više kojih visi visoki nadkučuju svoje obrvice, te dive se njihovom ljepotom, ukrasom i gizdom. A izmedju gora i planina, preko polja i livada vidiš izvijugane vode obilate, kano guje šarovite. Tuda se ponosito Bosna-Vozna vijuga, tuda Vrbas-Vrt, voz srebronosni, tud Una i Sava, Ugar i Ukrina, Rama i Vrbanja. Tud žubore rieke i potoci bezbrojni. Tud preljevaju se, kano rosa biserna, pljeve i jezera. A u svakoj ribe izobila. Šaran i som, glavatica i mladica, klen i lipen, pastrma i brko, ugor i jegulja veselo po vodah skakucaju i plivucaju. To se sve vidi. I to sve zanosi. Ali kamo bogatstvo, koje je majka priroda u krilo svoje sakrila? Već se vide pruge i prutovi, traci i tragovi ruda zlatnih i srebrenih, bakrenih i mjedenih, kositrenih i živo-srebrenih, olovnih i željeznih. Majka priroda pripravna je sve dati, samo neka joj se zaište. Blagosloven neka je na svagda gospod bog, tvorac svemožni, koji takvu zemlju stvori, obogati, nakiti i ukrasi! Bože dobri, daruj ju ljudim, nje dostojnimi, koji će ju znati ocieniti i uvažiti, njom se dičiti i njezino bogatstvo uživati!

Sinu bosanski majke slavne, da je Tvoja takva zemlja, zar nebi blažen bio? Zar nebi u njoj mali raj uživao? Oh, da Ti ju je posvojiti, pak onda obratiti, koliko srećan nebi bio? ... Misli dobro! ...

Digitized by Google

II.

Značaj Beza.

„Dare uzmnoži vrh darova
i milosti na milosti,
dragova ih i milova,
gleda i cieni, časti i gosti...“
Gundulić. Osman, pjev. 12.—65.

Sinu slavni, odgojče majke krasne! Ta kakvi li su ono ljudi u staroj Mœziji, prozvanoj Bugarskoj? Visoka stasa, širokih pleća, sbiljna pogleda, ljubka lica, vedra čela, mednih usta, srdca hrabrena, vlasih medkastih, divske snage, hitra koraka, ponosa veličanstvena, značaja poštena. Ta blago majci, koja jih je takve izrodila! Poznajem jih po svem. To su praunuci slavnoga Tirača, baš unuka starca dede Noja, izredni i čudnovati ogranak stabla slavljanskoga. Zato s punim pravom Bezi, Bozi, gjenij naroda prozvani.

Ej, Bugari, glave ponosite, koji takve slavne muže ružite i progonite, nepoznajući, niti gledajući veličanstvo njihovo! Vi niste dostojni, da medju vami stanuju, i samo ćete jih onda poznati, kad jih izgubite. No kasno će biti! Sveto providjenje nje je zamilovalo i hoće da u njih uzmnoži dare vrh darova i milosti vrh milostih, hoće da jih njeguje i draguje, časti i gosti. Zato jih poziva u zemlju rodnu i plodnu, krasnu i bogatu. Poletite, sivi sokolovi, povedite svoje sokolice, ponesite svoje sokoliće, uzkliknite i zapjevajte, pa veseli napred stup'te, kud vas zove glas svemožni! Zemlju ćete od obećanja naći. A u njoj će vam tri sunašca procvasti: prvo sunce svete vjere, drugo sunce zlatne slobode, treće sunce slavna veličanstva. Što više na ovom svietu željeti

Digitized by Google

možete? Blago vam, srećnih vas; za vas svanu srećni čas! Tuga, žalost minu, novo sunce sinu; svaka bieda prodje, veseo časak dodje. Blago i preblago vam!

O, sinu slavni! Da se Ti pozovneš iz tuge na veselje, iz nevolje na uživanje, iz robstva na slobodu, što bi činio? Bi li poletio? ... Misli!...

III.

Njihov dolazak u Bosnu.

„Hajd'mo, hajd'mo, braćo!
Složno, složno samo,
našem' milom' rodu
nov život da damo!..."
I. Sundečić. Vjenčić, pjes. 1.

Sinu Bosne slavne! Pogledaj de okom sokolovim, kako gredu, kako jezde sivi sokolovi, kano zvjezdice po nebeskom krugu! Ljudi hrabri, Bezi slavni, vjerni pozivu svetoga providjenja, skladni skladno, dok rekoše, odmah potekoše. Vješti kolovodja prvi nogom krenu, i to u vieku 6. iz stare Mœzije. A za njim ostala družina, popievajuć tanko, glasovito, napred grnu, napred srnu, negledajuć na daljinu, nepazeć na nesgode, nesumnjajuć o vječnom providjenju. Prevaljuju brda i doline, šume i poljane, veseli, kano danci proljetni; jer imaju vedro čelo, čistu dušu i pošten čin, prave svjetske svoje dobrote i kreposti. Iznenada dodjoše u zemlju rodnu i plodnu, liepu i krasnu; ali neumivenu i neobradjenu. Stadoše i padoše pokraj rieke-brzice, koja se niza svu zemlju, kano guja šarovita, vijugaše, pa joj za vječni spomen od vlastitoga imena ime nadjenuše. Mi Bezi, Bozi, dakle ona Bezna, Bozna, Božna!

Digitized by Google

Malo bili, dok odpočinuli, pak eto jih od mjesta do mjesta, kano pčelica-radilica od cvieta do cvieta! Ukratko sav prostor zemlje obigraše, pa se opet veselo povratiše. Svaki zemlju ljubi, zemlju blagosilja, te sbog njezine ljepote i krasote, plodnosti i dobrote — Bozna (= Božna) ime joj nadjenuše, kano stan zemaljskih bogova.

Tko neradi, taj i nema. Bezi, Bozi mudri bili, mudro učinili, pa se za rad svojski prihvatili, kano neumorni mravi-radioci. Trče tamo i ovamo. Što je divlje, ono gule i čupaju, što pitomo, ono podgajaju, navrću i prisadjuju. Srećna Bosno, koja imaš takvih radilaca! Domalo ona je sva promienjena, umivena i obnovljena.

No, žalosti moja, kratak je život ljudski! Zato brižni Bezi za svoje potomke zovu jih i kupe oko sebe, sklad i ljubav preporučuju i plemenitu zemlju pridaju, da ju obradjuju i blaženstvo uživaju. A potomci, po izbor mladići, suze liju, u ruke jih ljube, te ponizno nauke primaju. Sinu Bosne slavne! U Tvojoj nevolji i sužanjstvu, da Ti ruka-dobročiniteljica takvu slavnu zemlju preda, kako bi joj bio zahvalan? Kako bi ju obradjivao? ... Misli! ...

Digitized by Google

IV.

Bosna ponosna.

„Slogom rastu male stvari,
a nesloga sve pokvari.“
Narod. posl.

Ej, žarko sunce, milo ogrijanje, pusti, pusti zrake sjajne sa svoga priestolja sjajnoga, pa raztjeraj tmine i magluštine, da uzmognem bolje i bistrije gledati i motriti, promišljati i uživati onu čudnovatu zemlju i zemljište, milu novu otačbinu unuka Beza ponositih! Blažena zemljo! Srećni prebivaoci! Oni vjerni potomci dobrih predja nauke su dobro zapamtili, a još bolje obslužili, te su svu svoju pomnju uložili, da milu Bosnu učine ponosnu i veličanstvenu, a sebe srećne i blažene u bogatstvu. Staro i mlado, veliko i malo, žensko i mužko, sve je to na rad ustalo, sve se unatječe, koje će koju stvar ljepšu, podpuniju i bolju od drugoga učiniti. Učionice se uzmnožaju, nauka cvate, mudrost sieva. A iz ovih, kano iz majka plodnih, svaka sreća, bogatstvo, napredak i blagostanje. Reko bi, da je Grčka u najvišem svojem naponu, ili današnja mala Francezka, samo prievare, pokvarenje i lukavost izostavivši.

Sinu Bosne slavne! Pogledaj same sgrade starinske po Bosni slavnoj i lako ćeš se uvjeriti o istinitosti mojih riečih! Gledaj gradove: Bobovac nepredobitni, Jajce na Pljevo-Vrbasu, kano Mnetci, čudesa na moru, Ključ tvrdi, uzdanje Stjepanovo, Jezero i Banju luku, Vienac i Komotin, Travnik i Sarajevo, Lievno i Bišće i ostale, koji su po slavnoj Bosni tamo amo ponizani, te se biele, kano labudovi, ili gorski šnjegovi na vr-

Digitized by Google

huncih svevidskih. Što? Reko bi, pa bi se zakleo, da nisu djela i čini ljudski, nego bielih vila-krilatica, koje su jih gradile baš ni na nebu, ni na zemlji, nego na grančici od oblaka, da iž njih hvataju munje i gromove, ili da glede i uživaju, motreći, kako se hitra munja sa silnim gromom igra po visokom i širokom krugu nebeskom. Njihovi su zidovi sazidani ili od četvorokutnoga tvrdoga kamena, ili od cigla i opeka, te nedaju ni gledati na se, kamo li da jih provali neprijateljska ruka.

Gledaj, sinu slavni, u ovih i okolo ovih ponizani jedan do drugoga bieli dvorovi i tančice-kule, koji oči i srdca zanose, okićeni svakovrstnimi kipovi, našarani šarom svakojakom, providjeni zlato-srebrenim posudjem, prekriveni i prostrti svilom i kadivom! A na čelu u svakoga sieva grb šarovit, znak pravi visokoga plemstva, dobroga kućanina.

Medju ovimi pozidane crkve veličanstvene i ogromni samostani, u kojih zatočnici božji tvorcu svemožnomu slavu opievaju i njegove blagoslove vrhu svoga miloga roda i krasne otačbine zazivaju. A na tankovijastih zvonicih tučna zvona neprestano tuku i svojim milozvučnim glasom slavne žitelje opominju, da se nezaborave gospodara i dobročinitelja svoga.

Gledaj! I, kud se godj okreneš po širokom tom prostoru, vidiš uredjenje i obrtnost u najvišem stupnju, u najvišoj podpunosti. Blagonosne rude srebra i zlata, željeza i mjeda, olova i soli itd. svud su odtvorene, te bogatstvo svomu žiteljstvu, kano medenu rosicu, obilato sipaju. Puti ukusni i uredjeni. A poljane svojski obradjene, pa se po njih preljeva bjelica-pšenica, kano modro sinje more. Za kukuruz i proso jošt se ništa

Digitized by Google

nezna. To je poslije jadna Lika dočekala, da ju Bosna kukuruzim hrani. A divni su vinogradi svuda crnu zemlju pritisnuli i obilato daju krasno vince, da veseli srdce i razgrije krvcu u junacih. Po Svevid-planinah šeću se na tisuće voli vitorogi, a blekuću vunonosni jaganjci. Trgovina svud odtvorena, pa su puna trgovišta, kano šipci.

No dobri potomci nisu se svojih dobrih predja, ni mrtvih zaboravili, nego jim slavne spomenike jedne, nepoznatim danas načinom salite, a druge od ljuticestiene toliko ogromne stavili, da bi reko, pa bi se zakleo, da jih nije ruka ljudska stavila, nego snaga diva nedobitnih, ili mogućtvo pernatoga Peruna. No kakvo je ovo čudo? Obilnost i bogatstvo svud se nalazi. Mogu dakle činiti, što hoće i kako hoće. O, zemljo slavna, zemljo blagoslovena! Ti si prava zemlja od obećanja, bašča svih milina, perivoj razkošja, kolievka mira, mali raj nasladnostih i blaženstva. Srećni i blaženi tvoji prebivaoci! Oni plivaju u jednom moru svakoga razkošja. Blagosloven neka je na vieke tvorac svemožni, koji te tako obilato uresi, ukrasi, uplodi i nadari!

Sinu majke slavne! Što si tako glavu objesio, kud li si se zanio? Znam, što Ti je. Misliš na Svoje robstvo i na jadno sadašnje stanje mile Svoje otačbine. No veselo! Možeš joj obnoviti slavu. Kako? Po koji način? To dobro misli! . . . .

Digitized by Google

V.

Bošnjaci, na glasu junaci.

„Pa tko takvu domovinu
nebi ljubio?!“

Nar. pjesma.

Ej, sinu Bosne slavne, odgojče majke dične! Što li je ono onako slavne Bošnjake uznemirilo, uzrujalo i iž njihova svetoga mira iztjeralo?... Glas puče, kano grom siloviti: Mila otačbina i sveta sloboda u pogibelji! Emanuilo, Grk pohlapni, zinuo, Azijat oholi žvale razvratio, a Mnetčani lukavi čeljusti razvalili: svaki hoće da proždre slavnu Bosnu i ponosnu. Taj glas nemili, kano hitra munja, proleti od jednoga do drugoga. Sve jih uzrujao, sve uznemirio.... Lete ka gradu prvostonu, čuju rieči gospodara: „Mi i otačbina u pogibelji!“ ... I na prosti zuk rieči ove svaki desnom sablju kuca. Trže ju golu i na njoj se kune: da se njegove krvce napojila crne, ako neće prije krv proliti i sve izgubiti, nego dopustiti, da mu neprijatelj i tudjinac tare milu otačbinu i gazi rod mili! Domovina je naša, viče svaki, ljubka i predraga: moramo ju dakle ljubiti vrhu svega blaga! Što je biser, što je srebro, zlato? Ali pri njojzi sve je prah i blato. Dužnost zove, treba ići, za dom i rod krv proliti, ili nju osloboditi. Za dom i rod umrieti, to nam slava je, to nam dika je... Sinu Bosne slavne! Ja, da Ti je stati, pogledati te hrabrene i silovite junake! Konjanici konje jašu, odgojene i naučene od bosanskih krilatica-vila, pa misliš, da su sivi i krilati sokolovi. Svaki kriešti i vrišti, svaki nogama kopa, a ušima striže, u nos vrči i hoće nepri-

Digitized by Google

jatelja da proždre živa. Na njem se Bošnjak, junak, izapeo, kano jelen, ponosito zviere. Položio koplje ubojito. A oko njega uvija se sablja-krivalija, kano guja ljuta oko prociepa. Pješak pograbi diljku pirlitanu, pa joj šapće i zaklinje ljuto, da ga u nevolji ognjem neprevari, i ogleda, hoće li mu biti vjerna. Na palji joj vatru naloži. A ona pusta mu neostala! Gore malo škrgne, a dolje odjekne, kano mali grom, te saziva okolo planine. ... Na oklopnicih oklopi sievaju, oružje se svietli i preljeva, kano voda-bistrica, kad u nju upre zlaćenimi zraci sunce jarko. A iz štita drugo se sunce radja. Na glavah jim trepte zeleni lovori, pa trepeću zlaćene perjanice. A čelenke na čekrk se okreću. U vodjah se kacige svjetlucaju. Na njih su glave ljutica-šarulja, lava i medjeda, te svaka zieva, kano da je živa. Svaki junak grlom kriešti i vrišti, zubim škripa, zavrće rukave. Svakomu munja sieva iz očijuh. Svaki čeka, kano puška napeta, da što prije na nepravednoga neprijatelja udari, te da mu činom kaže, kako se mora svoje braniti, a tudje poštovati. Svi su pripravni. U svakom srdce kuca. Krv vri, a bilo bije ... Sinu majke slavne! Zapoviest je dana. Hrabri junaci polaze na obranu mile otačbine i slobode zlatne. Gledaj jih; jer „sunčano se svietlo oko ljepšieh vitez' nena-„gleda! I svi jezde u široko pod načinom skladna reda. „Njih su konji vidjet' taci, da netiču tle, čiem jezde, „pače, rek' bi, hitri i laci pružit' će se sad na zviezde." A pješaci, sivi sokolovi, hitro jezde, kano nebeske zviezde. Svaki kliče, svaki viče: Hajd'! Juriš sad na dušmane, kletoga vraga plod, što nam hoće da sataru dom naš i naš rod!... Nje prate sokolice sive, koje takve sokolove radjaju. Ja, kakve su, jada nevidjele! Struk

152464

Digitized by Google

odraso, usta medna, srdce ljubko, zubi bjelokostni, obrazi rumeni, kose zlatne, oči plave, pa su svakomu drage. Na glavah jim vienci izpleteni. Po plećih pale pletenice. A na čelu trepti jim danica, obkružena mladjanim mjesecom. Po tkanicah dragi kamenovi, posijani, plamte, kano sunce. Izpod vrata vise ogrlice. A na rukuh sjaju narukvice. Pa, kad koju pogledaš, mislio bi, da je vila biela, ili kakva božica ... Sin majku ljubi u ruku, a ona njega u čelo junačko, te, digav biele ruke prema vedromu nebu, čudodjeljne blagoslove vrh njega zaziva. Postidna se zaručnica nemože od stida nježne ljubavi nježnoga srdca svoga pred dragim ukazati. Zato obara bisernu suzicu niz bielo lice i oprašta se sa svojim milim zaručnikom. A mila seka sladkoga brata cjeliva u bielo lice i, grleć ga nježnima ručicama, oprašta se š njim. Sve ga blagosiljaju, sve milu otačbinu preporučuju, sve srdce zapaljuju i, da jim donese znak kakav svoga junačtva, mole i proklinju. Ja, čudna prizora, ja, plemenita vidjenja! Sve radi za otačbinu, sve osvetu upije proti nemilomu i nepravednomu napadaču. Oproštaj je učinjen ...

S Bogom! Svi u glas podviknuše, a oružje povadiše. Zveče klete krivalije i po zraku zuje. Oštri noži naglo priete, kano ljute guje. Kakav će plod biti? Nije potrebe, govoriti. Srdce zapaljeno za mili rod i otačbinu mora pobjedu donieti. To neka svjedoči Grk, pod danak stavljeni, Azijat i Talijanac, odtjeran, i otačbina oslobodjena... Sinu Bosne slavne! Da se sutra zovneš na oslobodjenje miloga roda i otačbine, bi li sliedio stope Svojih predja?... Misli!...

Digitized by Google

VI.

Bogomilci.

„Doletješe ptice-kukavice,
zasijaše otrovne travice."
Nar. pjesma.

Sinu majke slavne! Jedan bog, jedna vjera, jedan narod, jedan govor, jedna vlada: evo, za čim srdce svakoga čovjeka može hleptjeti, za čim čeznuti, za čim venuti, što neprestano tražiti! Gdje to srdce nadje, ono je zadovoljno; jer nema što drugo željeti. Ono već uživa mir i sklad, ljubav i bratinstvo. A ovo je, koje sačinjava njegovo blaženstvo, njegov raj. Jedno gdje manjka, ondje nema mira, sklada, ljubavi, ni bratinstva, nema nikakve kreposti. Zato ni blaženstva. Ondje je kolievka svih opačina, ondje pako strahoviti....

Sinu Bosne slavne! Sve te stvari u Bosni ponosnoj njegda su se nalazile. Zato Bošnjaci i uživahu raj nasladjenja i razkošja. Tada gospodar, poslušan bogu i sav dat na korist milih podanika, podanici vjerni i poslušni svomu gospodaru, komu ljubav sinovlju za ljubav otačku povraćahu, sudci triezni i pravedni, te samo prignuti, da pravdu jednaku svim učine, poslušni mladji starijemu, svi složni, da bogu svomu čast pristojnu daju, a milu otačbinu srećnu i ponosnu učine. Stanje blaženo! Da li, ah, žalosti moja! Doletješe ptice-kukavice, posijaše otrovne travice. Te zlobne ptičurine bijahu zlobni bogomilci, bolje rekuć, vragomilci. A otrovne travurine bijaše vjera pokvarena, nauka opaka. Kakvim plodom urodi? Lako je, pogoditi. Tko nevjeruje i neljubi svoga boga, svoga tvorca i svoje duše, kako će drugoga dobro ljubiti? Njihovi opaki nauci

Digitized by Google

bijahu sjeme otrovno, koje udalji srdca braće rodjene, mir naruši, ljubav izkorieni, blaženstvo diže. Zato pokvaren vladalac, neposlušni podanici. Mladji nepoznaju starijega. Braća se zlobe medju sobom. Pa što će najposlije iz toga slieditи? Poznati ćemo onda, kad vidimo crne duše Radaka, Pavlovića, Hranića i ostale bogomilce, slavnu Bosnu upropastiti. Prokleto jim njihovo sjeme bilo! Sinu slavni! Da po krivih naucih bratinska srdca izciepaš, kolik bi krivac bio? ... Misli!...

VII.

Propast Bosne.

„Ah, čiem si se zahvalila,
tašta ljudska oholasti?
Sve što više stereš krila,
sve ćeš paka niže pasti...“
Gundulić. Osman, pjev. 1.

Ej, plemkinjo, moja biela vilo, kaži de mi, obadva ti svieta! Što l' je ono od iztoka pomrčalo sunce? Zlu se slutim, a goremu se nadam; jer mu nije vrieme pomrčanja, pa će morati biti nješto izredno, ako ćemo vjerovati starim gatalicam. Sinu Bosne slavne! Čuj, što mi kaže plemenita vila, koja je svoja vidjenja i svoje čini zapisala u „Krvavu knjigu“, te s toga „Krvava knjiga“ nemože prevariti. „I ja sam se“, veli: „tomu začudila.“ Pa poleti na Svevid-planinu; ali nemože ništo podpaziti, te se pope na grančicu tanana oblaka. Ugleda, vidi i pozna uzrok toga čuda kobnoga. Odtisla se poplav od iztoka. Gamad čudna gada nemiloga naglo leti u zapadne strane. Krvoločni i nečisti Turci taj su gamad gnjusni i nemili. Kud godj prolaze, smrad svoga

Digitized by Google

traga ostavljaju. Sieku, biju, muče, mrcvare, peku, robe i pale bez ikakva milosrdja. Pak od gada nečistoga niti ostade pod viencem djevojka, niti ostade mlada udovica, niti nevjesta, skoro dovedena, koje nesili i nebezčasti. Prokleto jim pleme bilo, a za korien jim se neznalo! svatko viče. Pred njimi je Murat drugi kano oro-mrcinjaš najgori. Pravo idu na Ugre ponosne. Na Varni jih pridobiše i satrše, pa slavodobitni povratiše. Kud? Ah, rano moja! Na kukavnu Bosnu ponositu. Nju odasvud i robe i pale, a nemilice sieku i staro i mlado. Razstavljaju i milo i drago. No gdje su hrabri Bošnjaci? Kamo sad sablje okovane, kamo diljke pirlitane, kamo koplja ubojita, kamo ostalo od boja oružje? Oh, žalosti moja! Više Bošnjaci nisu, kan' odprije. Otrovni nauk raztrovao je srdca njihova. I već jedan drugoga mrzi i zlobi, jedan drugomu jamu podkopava. Tužni kralj izza glasa viče: Na oružje! A oni se nekreću. Propadosmo! A oni šute. Izgubismo milu otačbinu! A oni nehaju.

Car slobodno u Bosnu ulazi. Svud robi i pali, mrcvari i gnjavi. Tomaš se izgubio. Nezna, što raditi mora. Sveti obranitelj Bosne šapnu mu na uho način, po kojem može obstanak Bosne još koji dan produžiti. Posla caru slavne poklisare, da milosrdje ištu. Car, ohola živina, zanesen i opijen od tašte slave, gledajuć pred sobom sterati se lica veličanstvena, zakrenuv glavu od njih na stranu: „E, eto!“ reče porugljivim glasom: „neću više činiti, kano što sam činio; no morati ćete mi davati danak, kano mali darak, nepristojan moga veličanstva, od dvadeset i pet tisuća dukata svake godine!“ Jao, ta sramotne stvari! Ali, turčine, za nevolju kume! Valja dati. Nije

Digitized by Google

druga. Sila boga nemoli, nego nagoni. Pa bar da bi ovdje svršilo! Ali ne! Mujo hoće i „obatroje“, ili, kako vele, udrobiti.

Tomaš umrie, a Stjepan mu nastupi. Ali eto ti opet Turčina u Bosnu, kano gladna vuka! Opet robi i pali, kolje i mrcvari. Kud će Stjepan tužni? Nemože se odaprieti; jer su srdca još dalje ogorčana i udaljena. Moli Turčina, da se prodje. A on opet, pomnoživ danak još od dvadeset i pet tisuća dukata svake godine, slavodobitan se povrati. S kojim pravom to on čini?... No ni to njemu dosta nije. On želi prodrieti u zapadne strane. A Bosna mu je tvrdi i nepredobitni zid, preko koga nemože još prodrieti. Čeka, pa i dočeka. Bosansku je blagajnicu izcrpo. A u Bosni vidi, gdje su srdca izciepana. Eto njemu gotova posla! Šalje poklisare, da mu danak donesu. No Stjepan bude prevaren od lukavosti bogomilaca, koji se bjehu pohinili i za prave pravovjernike proglasili. Njim predade tvrdjave i gradove, te, se pouzdav u vjernost njihovu, zanijeka harač Turčinu. Ovaj srdit, kano ris siloviti, podje na Bosnu jadnu sa 150.000 samih konjanika i bez broja pješaca. Kano nagla munja, doleti pod nepredobitni grad Bobovac, što mu ga izdade crna duša Radaka, patarenca. Prokleta mu i klica i žica! Kralj kukavni bježi u viloviti grad Jajce, iz Jajca u Ključ. Svud piše. Odasvud pomoć traži; ali je ni od koga nedobiva. Svi su ga zabacili, svi zaostavili. Uzdiše, plače, cvili, misli, te najposlije ugovore s vezirem čini. Nosi jih ujedno s vezirem do cara, da jih potvrdi. Ali u turčina vjere nemade. Zaiska ugovore, da potvrdi. Ali, kad jih se dočepa, ugovore vlastitima rukama razkomada, a jadnu Bosnu posvoji na 21.

Digitized by Google

lipnja god. 1463. S kakvim pravom? Sve na vjeri tvrdoj! Sinu Bosne slavne! Sve mi je ovo, uzdišuć, kazala plemkinja, biela vila. Ali, kad reče, da je Bosna pala pod turčina, tanki joj glas premuče, rieči joj nestade, i, oboriv grozne suze niz obraze, pobježe u Svevid-planinu. Sinu majke slavne. Deh, i Ti prolij suze na potoke; jer razlog imaš! Otačbina je mila propala. Rod je mili propao. Plači i netješi se!.. Ali misli!...

VIII.

Smrt kralja i plemstva.

„Gdje su sjajna gospoda
silnog' moga naroda?
Gdje su?!"
Nar. pjes. od Bosne.

Sinu Bosne slavne, odgojče majke stare! Hajdemo k Jajcu, gradu bielomu! Nješto se narav promienila. Sunce je zrake sakrilo. Mjesec je gore potamnio. Zvjezdice luč izgubile. Nebo se maglom prekrilo. Reko bih, da sve tuguje i plače, te se krije, da nevidi tuge i žalosti, da nečuje plača i uzdisanja. Stupimo brzo, da vidimo!... No, sinu majke slavne! Koga ono onako nemilo pritežu i vode? O, jao! Poznajem ga, Stjepana, Stjepana, kralja bosanskoga! Poznajem ga dobro po kipu veličanstvenom, po srdcu hrabrom. Uzdiše, jauče, cvili i plače, kano guja ljuta, suze lije niz bielo lice ne sbog sebe, nego sbog roda i mile otačbine. Nevjernoga cara grdi, psuje i proklinje; jer mu je milu otačbinu na prievari i na tvrdoj vjeri pritisnuo, a narod ljubki u sužanjstvo zakovao. Slavodobitno ga vode. Ah, rano moja! Svezane mu ruke naopako od

Digitized by Google

lakata do bielih nokata. A crna je krvca udarila, pa gospodsko tielo razapela ... Hoće da ga pogube. Proklet onaj mač, koji će mu glavu odsjeći! A usahnula ona ruka, koja će mu život oduzeti i pravednu njegovu krvcu proliti! No što rekoh: odsjeći? Ne! To bi njemu milost bila. Ali krvoločtvo tim nije zadovoljno. Težak je grieh njegov i nije kazan pristojna, da mu sablja-krvolija, ili vitki nož-krvopija odjednoč glavu odcavari i život oduzme. Višu muku on mora podnieti. Ja, kakav li je taj grieh preopaki? Što je branio ljubki narod i milu otačbinu od bezdušnoga napadača. A kakvom će smrću umrieti? Dršći i gledaj! Krvoloci oštre nože vade. Njega za ruke i za noge grabe. Kožu obrezuju i sa živa gospodsku kožu gule. Na mješinu ga sadiru, nehajući za njegovo jaukanje, plač i grozne suze. Koliko krvoločtvo, koliko živinstvo, koliko neljudstvo! Kad se još tako što medju ljudi čulo? Ta i nerazložita se živina prije prikolje, pa se onda dere, da više muke živa netrpi! ... Sinu slavni! Gledaj kralja Svoga! Gdje mu je sad kruna pozlaćena, gdje odjeća sjajna, gdje žezlo kraljevsko, gdje mač, gdje vojnici, gdje veličanstvo? Gledaj i stresi se! Eno ga sadrta! Konča i izdiše. Što Ti srdce govori? ... Dosta! Sunce potamni, zlaćene zrake sakrij, sjajnost plemenitu izgubi; slavni kralj izdahnu! Po osobitoj carskoj milosti bi zarovljen u jednoj dolini u smrečiku sbog svoga veličanstva; ali po taj ugovor, da mu se grobnica nemože vidjati iz grada. Ah, jadni kralju, što si dočekao! Ali blago se liepoj tvojoj dušici; jer si muku podnio na pravdi sve za rod dragi i za otačbinu milu!

Da li, sinu slavni! Što li je zlatni mjesec pomrčao? Zato; jer je i prvi stup, prvi gospodin, prvi ple-

Digitized by Google

mić, prvi knez, baš rodjeni stric kralja nesrećnoga, glasoviti ban Radivoj, umoren. Kakvom smrću? Kano i njegov hrabri bratić, kralj slavni, živ na mješinu sadrt baš u isto vrieme i naočigled svoga bratića, svoga gospodara, svoga dobročinitelja, svoga kralja. Oh, koliko nije bila veća muka u ova dva slavna kipa, gledajući naprema si i preko oka jedan drugoga, gdje se pati i muči, gledajući nemile krvolije, kako nemilo sa živa tiela kožu gule i deru! Sinu slavni! Tu tugu i žalost, muku i bol ostavljam Tebi, da ju Ti Svojim čednim srdašcem promisliš. Meni srdce nedopušta, da jih više gledam. Već su izdahnuli, već umrli. Recimo dakle: Pokoj jim dušici! Laka jim crna zemljica! A mi poletimo dolje srebronosnomu Vrbasu! Nješto se plaho zamutio, a još plahije pomamio, te buči i huči, kano mamen. Valjda plače smrt svoga gospodara i propast slavne Bosne i ponosne. Stupimo brzo i mi, da koju suzicu pustimo i svoje suze š njegovi ujedinimo! Da li, jao! O, sveto providjenje, pokriepi me! Srdce mi se kameni, čuvstva gubim, a pamet mi se krade na strahovito vidjenje. Nije muljež, nego krvca crna, krvca crna bosanskih plemića. Okrutnička jih je ruka pohvatala, na tvrdoj jih vjeri prevarila, gospodske jim ruke savezala, pa jih kolje, kano jaganjce male. Crna krvca niz putove ljeva. Na potoke u Vrbas se slieva. Tužan Vrbas crnu krvcu prima. U crnu se krvcu promienio. Nemili krvolija mesarnicu ljudsku odtvorio u žalostnom gradu jajačkom, mesarnicu samih plemića i gospodičića, koji malo prije slavni i veličanstveni sievahu u miloj, prostoj otačbini, kano jasne zvjezdice na vedrom krugu nebeskom. Kako koga zakolju i izmrcvare, tielo mu u Vrbas, gotovu grobnicu,

Digitized by Google

bacaju, da mu tako i spomen unište. A tužan Vrbas valja njihove lešove, kano planinske dubove. Znaš li, sinu slavni, koliko jih ovdje izmrcvariše na jedanput? Čuj, stresi se i plači! Devet tisuća samih plemića. To ti „Krvava knjiga“ svjedoči. A ona nelaže. ... Pa čuj jošt strahotu, o, sinu slavni! Usref, paša, pozva pod Jajce plemiće, da jim povlastice potvrdi. Skupi jih se devet tisuća. Ali on jih sve izsiječe i izmrcvari. ... Sinu slavni! Vidim, gdje si se izgubio, gledajuć to vidjenje strahovito. Ali slušaj i stresi se još gore! Ova krv pravedna Tvoje braće upije proti Tebi. Što ćeš činiti? Proklet nebio! ... Misli! ...

IX.

Prognanstvo.

„Prognan sam iz zemlje svoje,
za kojom me tuge gone,
koju sanjam svakim časkom,
bilo noću, ili dankom ...“

Nar. pjesma.

Mladiću bosanski, sinu majke slavne! Vidim, kako Ti je lice klonulo, čelo prebliedjelo, oči se pomutile, a nježno se srdašce okamenilo, gledajuć žalostni i strahoviti prizor kod nesrećnoga grada Jajca. Zato hajdemo na Svevid-planinu, nebi li nam biele vile suzice otrle, a čisti zrak planinski pamet razabrao i razbistrio! Evo nas gore za čas, kano brzih ptica-krilatica! Uživajmo! Da li, sinu Bosne slavne! Što li ono ciči gore u visini? Da tko nije vilu uhvatio? Kakav li se bat i tutanj čuje. Ili grmi, ili se zemlja trese? Što li se polje zamaglilo? Zlu se nadam; srdce mi ga kaže. A srdce me prevariti neće. Nečudi se, sinu slavni, što zlo pro-

Digitized by Google

ričem, te ga se toliko plašim; jer, koga su zmije klale, i gušterica se boji! Puhni, vjetru, od morskih talasa, raztjeraj mi guste magluštine! No jao, sinu slavni! Što ja vidim, što li čujem? Eno cviet mladeži bosanske, gdje se nemilo izgoni iz mile otačbine i miloga svoga zavičaja! Sve plemići i gospodičići, a pred njimi mjesec i danica, baš rodjeni bratac i sestrica, Šišmanin i Katica, sin i kćerca slavnoga kralja Tomaša. Gone jih u nemilo zatočje, u tudje zemlje neznane i u tudje strane nepoznane. Zato cvili i grozno plače sin za milom majkom, brat za sekom, dragi za dragom, vjerenik za vjerenicom. Svi za milom otačbinom. S Bogom ostaj, moja mila majko! više i kroz plač nariče plemeniti mladić bosanski: S Bogom, ćako, moje sunce žarko! Hvala, majko, na bielu mlieku, hvala, ćako, na tvojoj ljubavi! Ja sad odlazim i, jao! vas za svagda ostavljam! Moram! Jer sam rob i sužanj gada najgorega, koji me s vami nemilo razstavlja i iz mile otačbine izgoni. S Bogom, ljubka otačbino, zemljo krasna, zemljo blagoslovena, zemljo svih nada mojih, gdje sam vesele dneve i godine provodio, za kojom mi uviek srdce kucaše i hlepćaše! Ah, smrti, gdje si, što mi život neprekineš, da bar kosti u miloj otačbini ostavim? Iz mojih mrtvih kostih hrabri bi junak uzkrisio i mene osvetio. Nemila smrti, pruži mi ruku, vodi me tamo u svoju luku, da jada negledam, da muke netrpim, da svega svoga neostavljam! Ah, sudbina težka goni me! Moram po zemlji toj i medju ljudi zlobnimi provoditi život svoj. Bolje bi bilo, živoga da crna zemlja proždre me. Pukni, zemljo, i primi me u se, ili vi, siloviti gromovi, iz tih mračnih kula nebeskih ud'rite me prije, nego izkoračim iz mile majke, drage svoje otačbine!

Digitized by Google

Zemljo, zemljo draga, mila otačbino! Ah, krvavo srdce moje, tražiti ćete pod nebesi i pitati će uviek, gdje si?... Dok mladić bosanski tako ljuto cvili i nabraja, mlada djeva Bosankinja učinila se kano smrzla stiena, blieda, niema, bez uzdaha, iščezla, zapahnuta. Pram razvezan u slobodi lice joj plačno oblieće. Nosi se ona, a nevodi, veće mrtva, nego živa. Ali, kad joj se liepa dušica povrati i malo se osviesti, prosu biserne suze niz bielo lice i iz srdca ljutim glasom zajadikova: Gdje sam, tužna? Ah, jao! Koja ugrabi me ovo sila? Oh, žalostna majko moja, na što si me porodila? Od koga sam, jao, vodjena? Robinjica kud ću mlada, nemilostno zaplienjena? Zar da ljubim gnjusnoga gada?... Žalost ju nadvladjuje. Srdce joj se opet kameni, pamet mrači. Opet se zanesvješćuje, glas gubi, pa na crnu zemljicu pada. ... Žalostni roditelji gledaju, ukočeni i okamenjeni, tugu i žalost svoga miloga poroda. Cvile i plaču, uzdišu i tuguju. Oteto jim je milo srdce njihovo, najviše blago, porod mili, koga više nigda vidjati neće. Rodjaci i rodice, puni tužbe, plača i vaja, te, roditeljskimi suzami svoje biserne suze miešajući, svi u glas naricati počinju, veleći: „Da li carskomu plienu radjati ćemo mi robove? Ah! Sve imanje nije li dosta, ke se od nas za inieh stjeca, težka sila da neposta, od ke nam se grabe djeca. O, žalosti plačna svima! Vaj, nevolje gdje su ove, svoju istu, jao! druzima djecu radjat' za robove i pun vaja i pun smeće bit' usiljen s težke službe, u porodu jim činit veće, neg' li u smrti plače i tužbe! Može li se s hudje sgode ginut' gorom smrti kojom, neg', živeći bez slobode, nebit' voljan dušom svojom?" Sinu Bosne slavne! Jadno mi srdce nepripušta, da ovaj žalostni plač više slušam i strahoviti

Digitized by Google

prizor motrim. Zato Tvomu srdašcu nježnomu ovu njihovu tugu i žalost ostavljam, da ju dobro promotriš. Znaš li, koliko jih je tada odvedeno iz mile otačbine? „Krvava knjiga“ kaže, a ona, znaš, da nelaže, da jih je bilo dvie stotine tisuća, sve cvieta po izbor mladoga. Pa još trideset tisuća opremljeno jih je u jenjičare. Stresi se, sinu slavni, na broj toliko ogromni! No još „Krvava knjiga“ kaže, a ona nelaže, da je i Usref, beg, odveo 30.000 cvieta bosanskoga u jenjičare. Koliko su robova odveli bezi i spahije, age i kadije? Sinu majke slavne! Što za ovo opako djelo gadni turci zaslužuju? ... Dobro misli! ...

X.

Bosanski mučenici.

„Tko što više djetce
Tvoje poubija,
Tim veće veselje
raja svog' uživa.“
Pjesma od Bosne

Sinu Bosne slavne, odgojče majke dične! Tebe je tuga napunila i žalost uzbunila, a bezprestani trud vrlo umorio, te želiš jedno mjesto samoćno, da ondje malo odpočineš. Ti misliš, da se već sve umirilo; jer je nemili nasilnik već milu Bosnu posvojio, kralja s plemstvom izmrcvario i prognao, narod u sužanjstvo oborio, te da više nema šta činiti. No se ljuto varaš, o, mila nado majke svoje! „Krvava knjiga“ samo Ti je nješto nagovecnula o velikoj tuzi žalostnoga roda Tvoga i okrutnom krvoločtvu gosta nemiloga. Tako Ti kazivati započela! Zato zazovi, dušo, na pomoć sveto

Digitized by Google

providjenje, pa stupi gledati prizore žalostne, stupi gledati, što se radi od dragih predja Tvojih! ... Gledaj, zašto li se ono pomamna paščad jagmi i otima! Oh, prizoru strahoviti! O, vidjenje žalostno! Za meso i kosti žalostnih Bošnjaka. Gosti nemili su, koji, zapaljeni okrutnošću divljačkom, lete od mjesta do mjesta, hvataju staro i mlado, plemiće i neplemiće, mužko i žensko, jako i slabo, bolestno i zdravo. Nikoga neizuzimajući, nikoga nevadeći, i bez ikakva milosrdja kolju i sieku, mrcvare i na komadiće komsaju, te pred paščad bacaju. Zar se igda medju ljudi to čulo? ... No, sinu slavni! Nemoj se gubiti, nego pogledaj onamo vidjenje jošt strahovitije, jošt žalostnije! Slušaj: tko li ono onako žalovito cvili i plače, da mu se glas do nebeskih visina čuje? Nije glas jedan, nego jih je na stotinu ujedinjeno. Ono su Tvoje predje slavne. Pomoć traže, milosrdje ištu. Znaš li, sinu slavni! Kakva jim je velika nevolja? Tursko krvoločtvo nije zadovoljno, da jim na jednoč sabljom-krivalijom jadni život oduzme, nego jim povezanim i izporedjenim jedan po jedan sglavak najprije od rukuh, zatim od noguh odrezuju. A poslije bacaju trupine na crnu zemljicu, da se ondje za više vremena muče i jauču, nemogući ni živjeti, ni odmah umrieti. Stvar strahovita! Niti od istih živina nerazložitih nebi moglo srdce ljudsko tako učiniti. Medjuto okrutni krvnici sad svoj raj uživaju, tako nemilo mučeći jadne nesrećnike.... Sinu majke slavne! Izvan sebe ostaješ, gledajuć takvo krvoločtvo. No čekaj! Nije jošt sve. „Krvava knjiga“ Ti kaže, da se već umorila krvoločka desnica, a zatupila sablja-krvopija, mrcvareć Tvoje predje slavne. Oni nemogu više nadostati. Pa što su izumili? Gledaj i dršći! Na stotine Boš-

Digitized by Google

njaka svezanih rukuh bacaju u propasti i bunarove. A, kad ove napune, kano da se boje, da ovi nesrećnici nepobjegnu, propasti i bunarove kamenjem zatrpaju i začepe i tako nemilom i nečuvenom smrću umore jih. No, sinu slavni! „Krvava knjiga“ još Ti nješto svjedoči. Nemili gosti, ona veli, na stotine Bošnjaka i Bosanka u jedan bi lanac sputili, kraj lanca prvi za stup, ili drvo bi učvrstili, a drugi bi sgrabili i silom oko stupa, ili drveta obmotavali, da jedan drugoga guši i tuši. Kad bi sav lanac obmotali, kraj bi mu zadnji dobro učvrstili, te tako jedni, silom i težinom pritisnuti, odmah bi umrli; ali drugi morali bi se za više vremena cvieliti i plakati, dok nebi od glada, ili od smrada izdahnuli. Zar se igda ovakvo krvoločtvo čulo? Pokraj ovih na drugom mjestu opet na stotine jadnika svezanih, na jednu hrpu strpanih, a na njih sieno i slama natovarena i zapaljena, te, u onoj vatri nemiloj jaučući i plačući, gore siromasi. A turci, krvolije? Oni kraj njih kolo uhvatili, te okreću kolo naokolo, nove pjesme popievajući i raj uživajući, što su te nesrećnike tako nemilom smrću pomorili. Pa nije ni još krvoločtvo zasićeno.

„Krvava knjiga“ kaže, kad bješe se kršćani u svoje crkve skupili, da zazovu boga svoga sebi i miloj otačbini na pomoć, turci bi, baš kano biesni vuci, doletjeli u crkvu, te bi ondje sve pučanstvo izsjekli. A kadkad, zar da se manje trude i višu štetu uzrokuju, crkvu bi zatvorili i zapalili, da tako i ona i nevino pučanstvo izgori. Više bi se puta, nadostavlja „Krvava knjiga“, kršćani ili sa svojih potrebah u kakvu kuću skupili, ili bi jih isti turci na silu utjerali, pa bi onda kuću zapalili. I tako bi oni s kućom izgorjeli. Sinu Bosne

Digitized by Google

slavne! Morao bi Ti još kazati, koliko je Tvoga miloga naroda u vode bačeno, udavljeno, na kolac nabijeno, obješeno, ubijeno, ili, da se družtvo razveseli, na nože razneseno. Ali mi je srdce prekipjelo, gledajuć tuge i nevolje. Zato više nemogu. Budi Ti zadosta taj slabi osjen njihova krvoločtva i patnja Tvojih predja slavnih, što Ti ga „Krvava knjiga“ daje! A ona, znaš, da nelaže. „Krvava Ti knjiga“ njihova broja nemeće; jer nije mogla pobrojiti. Ti si ga dovedi i izvadi po sebi, iz stvarih već rečenih! Sinu slavni! Sve stvari rečene dobro pamti, dobro promisli, pa i Svojoj braći prikaži! Uzdahni, plači, cvili i oblij bisernimi suzami bielo lice Svoje, sažali se nesreći Svojih jadnih predja! Njihova krv ište osvetu ... Misli! ...

Što 'l' je sjajni mjesec pomrčao?
Što l' danica svjetlost izgubila?
Mjesec plače, a danica cvili;
Jer propade Bosna ponosita. ...

Digitized by Google

XI.

Sadašnje stanje Bosne.

„Gdje su zemlje, gradovi?
Gdje su vojske, sinovi?
Gdje su sjajna gospoda
silnog' moga naroda?
Gdje su?

Pjes. od Bosne.

Sinu Bosne slavne! Turčin je već Bosnu posvojio, novu vladu postavio, novi zakon uveo. Hodimo dakle malo po miloj otačbini, da ju sad vidimo i razgledamo pod novim gospodarem! ... Da li, ah! Strašilo strahovito! Kud godj nogom koračiš, kud godj bistrim okom pogledaš, svud vidiš porušenje, poraženje i smrdljive tragove toga gada nemiloga. Nepredobitni gradovi i tančice-kule porušene, ili sasvim zapuštene, bieli dvori i tvrde palače sprženi, ili razoreni, svete crkve i plemeniti samostani razvaljeni, spaljeni, ili u smrdljive džamije preokrenuti. I samo čuješ slavni spomen, koji Ti srdce ciepa: ovdje je bio taj grad, ovdje tvrdjava, ovdje crkva, ovdje samostan, ovdje kula i dvorovi. — Kud godj oko sebe pogledaš, vidiš, kako je svagdje strahovita pustoš zavladala, i usilovan si plačnim glasom zaupiti: Ah, žalosti moja! Gdje su polja i livade, gdje su perivoji gizdavi, gdje voćnjaci sladki, gdje cvjetnjaci miruhnosni, gdje vinogradi plemeniti, gdje rude i bogatstva, gdje su, gdje su? Ah, sve je sinja magla prekrila: sve pomračilo i potamnjelo! O, Bosno, Bosno, ti, njegda baščo svih milina, ti, raju mali na ovom svietu, u što si se to preokrenula, što li si postala? Kamo tvoja stara slava, kamo ti veličanstvo,

Digitized by Google

kamo ures i ukras, kamo gizda i ponos? Kamo slavna gospoda silnoga moga naroda? Gdje su, gdje su? O, nesrećnico i žalostnico! Sve si izgubila, što si godj imala! Nemila te noga gazi. A ova je učinila, da si takva ostala. Zato su tvoje poljane neobradjene, tvoje sgrade srušene, tvoje rude zatvorene, tvoji sinovi raztjerani, kano rakova djetca. Zato tvoj ponos, slava i veličanstvo ižčezlo. Zato ti sve porušeno i u svem ... Sinu Bosne slavne! Plači! Plači slobodno i netari suza; jer razlog imaš! Ti si prije vidio Bosnu slavnu, kano gizdavu i oholu kraljicu, gdje se slavi na sve strane svieta, a sad ju gledaš, kano jadnu cigančicu, odrpanu i otrzanu. No koristi nema od suza. Na Te, sinu slavni, spada, njezinu slavu i veličanstvo obnoviti! . . . Kako? . . . Misli! . . .

XII.

Sadašnje robstvo.

„Potišteni tvi sinovi,
gospodičnoj njegda u vlasti,
izrodi su, il' robovi,
željni s ovcam' travu pasti!"
Gundulić. Osman, pjev. 15.

Sinu Bosne slavne! Ja sam tužni rob. O, misli strahovita, koja mi nemilo srdce ciepaš! No tako je. I od nas svaki, o sinu slavni, mora plačnim glasom zaupiti: Ja sam tužni rob, a to rob najgori gada najgorega, najnepoštenijega i najokrutnijega! ... Veselite se slobodno, svi puci i narodi, po cielom svietu; jer razlog imate! Vi ste prosti i slobodni; ali mene pustite, da ja groznimi suzami plačem svoju prostost i

Digitized by Google

svoju slobodu! Ja sam rob. Bog me je dobri prosta satvorio, a gad me sramni robom učinio, te u njem tužan i žalostan, bezprestano suze lijuć, provodim dane i godine, željan, kad godj vidjeti spasenje; ali spasa nema! Majko moja! Nebudi ti žao na me, tako ti truda, što si ga oko mene vidjela! O, jao! majko moja mila, što si me rodila? Zar da robujem i tugujem ljuto, da trpim i patim, suze lijem i plačem grozno bez prestanka i utjehe? Zar robinja roba porodila, da s tobom robujem i naviek tugujem? Što me nisi, bona, požalila? No što? Zar i danas ima robova, u devetnajestom vieku, u vieku prosvjete i čovječnosti, u onom vieku, u kojem se ljudi traže i u najdaljih pustošinah, da se oslobode i na prostost izvedu? . . . Da, tako je! Ima jih i dan danas. I ja sam baš taj rob nesrećni, rob u duši, rob u poštenju, rob u imanjstvu, rob u svem. Gad prokleti; jer se boji, da se neodkriju laži njegova zakona smrdljivoga, dok u ponosnu Bosnu ukorači, odmah cvatuće učionice razori i razvali, te evo, ah, rano moja neprebona! — četiri vieka prodjoše, a u miloj mojoj otačbini on mi neda ni jedne same učionice podići. Gdje nema učionica i učenja, nauka i prosvjete, kakva sreća, kakvo uživanje može duši biti? Kakav napredak i u kakvoj stvari? Ječi i žali jadna duša moja za stvarju, tako potrebitom. No opet sve nadanje svoje stavlja u boga svoga. Zato se njemu utječe, njega moli, da joj u tolikoj nevolji providi. Ali gdje ga moli? Ah, žalosti moja! Krije se po šumah i pustošinah, po mjestih skrovitih i otajnih; jer javno izaći nesmije. Čelni neprijatelj svakoga napredka i prosvjete razori moje plemenite crkve i samostane, te sam usilovan, baš i na suncu i na sniegu i na najvišoj vrućini

Digitized by Google

i na najžešćoj studeni sa svojom jadnom braćom kupiti se u mjesta skrovita, da svoje bogoljubstvo učinim, da, u mjesta skrovita! Jer gad i najgori, dok me vidi, sa braćom ujedinjena, kano srditi, ljuti vuk, leti, te bije i gnjavi, mlati i progoni, kolje i mrcvari. Zar se jednoč to sgodilo? Kakvi su dakle oni ljudi, koji se nedaju, ni svomu bogu moliti? Pa koliko moje mile braće nisu usilovali i privukli u smrdljivi zakon svoj? Kud godj okom pogledam, ah, rano moja! svagdje jih vidim! I krv mi se mrzne, a srdašce ciepa od tuge i žalosti. Pa gdje je ovdje prostost duše? Zar nije istina, da sam rob najnesrećniji u duši svojoj? — Rob sam crni u poštenju. Imam seku dragu, imam ljubku ljubu, imam kćercu milu. Značaja su poštena, vilinske ljepote. One su moje srdce, moja duša, moje razkošje, moje uživanje. Ja za nje živim i dišem, a one za me. No, jao! One su mi crne robinjice. One uviek moraju biti, čeznuti i venuti u zatvoru, željne, dahnuti zrakom čistim. Gad nečisti za ljubu će me ubiti, seku i kćerku će na silu odvesti i proti njihovoj volji za se jih vjenčati. Ako mu to nepodje za rukom, on će jih na silu gdje godj uhvatiti, obezčastiti i nesrećne učiniti. Pa zar nisam rob najnesrećniji u poštenju? — Rob u imanju: što ja imam? Ništa svoga do miloga boga. Na turskoj zemlji stojim, u turskoj kući stanujem, prnjav i otrzan, željan se najesti kruha, kukuruza, ili crne prohe. Istina, da se bezprestano trudim i radim! Kuću sam ja načinio. Ali, što godj uradim, ili zaradim, sve mi gad nezasitni otima, a mene ostavlja, da umirem od glada i žedje, sa svojom dragom djetčicom, koja cvile, kano guje ljute. Zašto mi otima? Pravo kaza skoro jedan mudir, govoreć jednomu momu po krvi bratu: „Da si ti kriv, objesio

Digitized by Google

bih te. Ali nisi kriv: zato daj, što godj imaš, i oslobodi se!“ Jao! Evo kakva mi je pravda na sudu! Zar nisam više, nego rob? — Rob sam u življenju: ima li ikakav čas, u kojem sam siguran, da poginuti neću? Gledajmo braću svoju: eno, oni se na krvoločnom kocu muče! Oni na vješalih končaju. Onim se možgjani razbijaju. Oni strmoglav obješeni i slamom podpaljeni, oni u vodu stavljeni, da se smrznu, oni ubijeni, oni na komade izsiečeni, oni u klade stavljeni, oni u smrdljivih mjestih od smrada, glada i žedje končaju. . . . Zašto? Da prokušaju nož-krvopiju, da razvesele družtvo, da krst ukinu, da lakše mu otmu ženu, seku, kćercu, ili imanjstvo. Ah, jadna raja kriva, što je živa! Pa zar nisam rob najnesrećniji u imanjstvu? . . . Rob u svem: i ja nemogu ni najmanju javnu službu zadobiti, ni najmanju pravdu na sudu zaslužiti. Tko dakle ima nesrećniji od mene, jadnika, na bielom svietu? No, sinu Bosne slavne! Srdce mi više nepripušta, nabrajati težko robstvo i nesrećno stanje i svoje i Tvoje. Suze su me već svega nakvasile. Što Tebi srdce govori? Hoćeš li još u takvu jadnom robstvu robovati? . . . Misli! . . .

XIII.

Tursko pravo na Bosnu.

„Oš, grivo; tudje je mlivo!“
Narodna poslovica.

Sinu Bosne slavne! Jao, tko bi ikad vjerovao? I medju tako ugnjetenimi i prognanimi opet ima izdajica, koji vole tako nesnošljivo robstvo podnositi i krvopiju - ruku cjelivati, nego sebi i svomu milomu

Digitized by Google

rodu koristiti. Ja ću ti pokoga nagovecnuti, da jih mogneš poznati i od njih se čuvati. Najgori su oni, koji žele i nadalje jadni narod i milu otačbinu u nesnošljivom robstvu držati. Da mogu lakše kukavni sviet prevariti, grieh mu na dušu tovare, ako samo rieč proti tomu progonstvu progovori. Turčin s punim pravom Bosnu posjeduje, kažu oni; jer ju je osvojio sa oružjem u ruci: pravedno; jer mu je kralj obećani danak zanijekao: pravedno; jer ju posjeduje preko četiri vieka... Sinu Bosne slavne, nedaj se zavesti! Reci slobodno takvim izdajicam: po tom pravu može se slobodno Turčinu reći: Oš, grivo; tudje je mlivo! Izdajice, što su našli, da sviet prevare! Upitaj takve: s kakvim je pravom mogo turčin na mirnoga Tomaša i na njegova sina, Stjepana, danak nametnuti? S pravom lupeža. I lupež ugrabi oružje, nasrne na nejačega... Ovaj mu daje i za nevolju sve, što on pita. No hudi lupež može li dobre duševnosti stvari otete posjedovati? Zar stvar neprestano nezove pravoga gospodara? Zar valja promieniti onaj zakon naravni: tudje nevraćeno, grieh neoprošten? Upitaj: S kakvim pravom turčin Bosnu posvoji? Sa lupežkim. Oružanom rukom na mirnu Bosnu nasrnu, kralja i plemstvo na prievari pognječi, narod satr, a Bosnu posvoji... Tako li i lupeži nerade? No stvari, tako nepravedno zadobivene, mogu li mirno i bezgrješno posjedovati? Oš, grivo; tudje je mlivo! Upitaj: S kakvim pravom može priepis (præskripciju) učiniti? Samo se prepisuju stvari, kojim je gospodar nepoznat; no kralj nije li bio pripoznat za pravoga gospodara od cieloga svieta? Samo stvari osebne mogu se prepisati; no čitava kraljevina zar je stvar osebna? Posvojenje mora biti mirno. Zar je ondje

Digitized by Google

mirno, gdje se sa jedne strane nasrće oružanom rukom, a sa druge se brani bez odmora? U produženju posjedovanje mora biti mirno. No nije li prosvjedovao i kralj i kraljica i plemići i neplemići proti okrutnomu nasrtaocu? Bošnjaci nisu li se više puta digli, te oružanom rukom prosvjedovali proti nasilniku okrutnomu? Eda li i dan danas svojimi pismi i glasom plačnim neprosvjeduju? Pa, da toga ništa nebi bilo, svi zakoni i sva prava nedopuštaju li, silu silom odbiti? Pri glavi, i otca po glavi, veli narodna poslovica. Zato, sinu slavni: ako ti se takav izdajica pokaže, ud'ri ga šakom za vrat, neka mu stari griesi za nove opačine na grkljan trgnu! Ti pak gledaj, nesamo kako ćeš svoje povratiti, nego i dobitak zabranjen i štetu nanesenu naknaditi! Na to puno pravo imaš... Misli!...

XIV.

Zakon i vjera.

„A, da 'e proklet, tko cjeć vire
na svojega reži brata;
jer nesreća tvoja izvire
samo iz toga kalna blata!"

Osman, pjev. 15.

Sinu Bosne slavne! Strasti i požude jesu mreža strahovita, u koju tko se upetlja, nezna se već izpetljati i osloboditi. Izdajice svoga naroda i mile otačbine sa svojih strastih i požuda upali su u tu mrežu, pa nesamo neće da pripoznaju svoje jadno stanje, nego još traže razloga, da sebe opravdaju i robstvo naroda produže.

Digitized by Google

Sliepci kukavni! Takvi Ti ukazuju zakon i vjeru baš kano protivnike svakomu ujedinjenju sa onimi, koji izpoviedaju drugi zakon i drugu vjeru. Izdajice! Tim li duhom jevangjelje diše? Zar zakon božji zapovieda mržnju, zlobu i nenavidnost bratinsku, onaj zakon sveti, koji strogo zapovieda, da moramo i iste neprijatelje ljubiti? Ta to vjera božja nije, koja medju nas razdor sije! Vjera prava sjedinjava, gorka srdca ublažuje. Upitaj takve: Što vam zakon božji hasni, kad na ljubav jeste kasni? Reci jim slobodno: Zaludu se vi krstite, kad se bratski neljubite! Srdce vaše nije čisto, pa kod boga od ljubavi gdje će ono naći mjesto? Sinu majke dične, nedaj se zaplesti i zavesti; jer zaludu se dušmanin gazi, kad u njedrih zmija plazi! Ništi dakle Svoje strasti, pa najgori hoće pasti slave Tvoje dušmanin! Razdieli dobro vjeru i narodnost: vjeru čuvaj, a narodnost brani! Reci slobodno sbog vjere: pradjedova vjere, ja nebio klet, odreko se nebih za sav cio sviet! No zar sbog vjere moram sve trieti, te čovjeku odreći, da mi nije brat? Zato reci svim: Ah, mili „Bošnjaci! Vi, slave sinci, vi, diko otačbine, ponosu domovine, i na glasu junaci bijaste njegda! A sad? Najgori sužnji i robovi. Tko vas u takvo žalostno stanje stavi? Zloba bratinska sbog vjere. Tko vas za toliko vrieme u stanju toliko žalostnom uzdrža? Ista zloba. Kad ćete se osloboditi? Onda samo, kad ta zloba prestane. Tako je pod istinu: „Robstvo vaše tad' će iz tmina na gospod„ski dan iziti, kad paklenieh dno dubina bratinska se „mrzost hiti.“ Samo onda! Želimo li se i u vjeri ujediniti? To je lako. Zazovimo miloga boga na pomoć, a saberimo mudroznance-ljude, neka pametno potraže istinu! Kad ju nadju, svi ju zagrlimo! I eto liepa sklada

Digitized by Google

i srećnoga mira, eto božjega blagoslova! No ovo nećemo! Svaki za se neka bogu odgovara sbog vjere; ali se bratski složimo u narodnosti! Negledajmo, tko se kako krsti, s lieva desno, ili sa desna na lievo, nego krvcu gledajmo bratinsku, koja nam po žilah teče! Na stran' rad' vjere rat, jedna nas rodi mat', jedan smo drugom' brat, jedan svijuh bog! Tko neljubi brata svoga, taj neljubi istog' boga; taj je izdajica. Š njim pod noge, sinu slavni! Tko neće brata za brata, hoće Turčina za gospodara. Dobro misli! ...

XV.

Nauk i prosvjeta.

„Nek' nas kude, što je žato?
Crv neljubi, nego blato,
dočim oro sve to bliže
prema suncu krila diže
i nad maglom vija se! . . .“
Nar. pjesma.

Sinu majke slavne! Glupci i lienci čelni su Ti neprijatelji. Moraš jih se dakle dobro paziti. Oni, da ogovore svoju glupost i lienost, a da mogu dalje držati u nesnošljivom sužanjstvu narod jadni i otačbinu biednu, svaku prosvjetu proklinju. Gdje je prosvjeta, vele takvi: ondje je izopačenje, ondje ni prave vjere, ni dobre ćudorednosti. Sram jih bilo na obadva svieta! Tko posveti puke i narode, tko obrati cio sviet na poznanje i poštovanje boga pravoga, ako ne luč prave nauke i prosvjete, koju dobri spasitelj donese na ovaj sviet i razturi na sva četiri kraja po svojih vjernih poslanicih? Takvi dok vide, gdje tko što započne raditi; jer vide,

Digitized by Google

kako jih osudjuje svojimi čini, odmah nasrnu na njega, kano na bielu vranu. Taj je kod njih neznabožac i buntovnik. Sinu slavni! Izdajice su! Pusti jih, neka viču i govore! Što je stalo sjajnomu mjesecu, što na njega grdno pašče laje? Nedaj se prestrašiti šušnjastom granom! Znaj dobro, da bez nauke nema prosvjete, bez prosvjete nema oslobodjenja, bez oslobodjenja nema sreće, nema bogatstva, nema veselja, nema blaženstva! Kad u čovjeku krvca uzavri? Onda, kad pozna, što je njekad bio, a što je sad. Ovoga pak nigda zadobiti neće bez nauke i prosvjete. — Ima i takvih, koji se ukazuju za narod, hoće da uvode prosvjetu. . . . Ali ištu od naroda platu i naknadu. Sinu slavni! I to su izdajice. Što će jim narod dati, koji umire od glada i od svake nesgode? Još drugi kažu, da ljube narod i otačbinu. Ali to govore jezikom, činom pak nikako. Lienci su i izdajice. Htjeli bi gotovine. Čuvaj jih se! Drugi naliju glavu, zapjevaju koju pjesmu, te trube, da su prvi narodnjaci. To su prave izdajice, lienci i lažci. Sinu slavni! Od svih takvih bježi! Njih neslušaj, nego trudi i radi, a prosvjetu uvodi! Znaš li, kako ćeš to najlakše zadobiti? Sabiraj mladež i u bratinsko se kolo hvataj! Učionice izpravljaj, a mladež podučavaj, kupi starine, dok nisu izginule, obadji Bosnu, njegda ponosnu, a sad odrpanu i otrzanu, kano stara ciganka, pokupi progonstva, koja je učinio okrutnik opaki, sve saberi u kiticu i prikaži mladeži u učionici, neka vide njegdašnju slavu Bosne, a današnje sužanjstvo! Pa je stvar gotova, otačbina je oslobodjena, a Ti si osloboditelj njezin. Kolika to nije slava i dika za Te? Istina, Ti ćeš morati mnogo gorkih zalogaja proždrieti; ali će Ti poslije sladki biti.

Digitized by Google

Narod će Te u zviezde okivati. Znaj, da se nemože nagrijati ognja, dok se nenadimi dima! Zato... misli!

XVI.

Tudjinci.

„Tudja ruka neižčesa svraba!“
Nar. poslovica.

Sinu majke slavne! Moram Ti još izdajicu skrovitoga očitovati. A taj Ti je gori od očitoga izdajice; jer skrovito jamu podkopava. Nije potrebe, da Ti ga očitujem. Lako ćeš ga poznati po glasu. Svaka se ptica po svojem glasu poznaje.

On se hini i pretvara. Žali tobože narod, pa i suze proljeva. Zatim proklinje Niemca i Franceza, Rusa i Ingleza, što narod iz sužanjstva neizbave. Htjeli bi, da Ti svu nadu staviš u tudjina; htjeli bi, da Ti umireš od glada, dok se nebo smiluje i baci Ti iz sebe pečene kokoši. A zašto to? Htjeli bi da još robuješ, niti žele, da se oslobodiš. Izdajice! Ljube tudjina. Izdajice te u puku narod slavni na smrt vuku, da tudjinstvom krv utuše i narodnost našu sruše. Takvi naše srdce sderu, a utrobu majke deru. Gavranom su slični oni. Mi smo njim nepovoljni. Oči bi nam izkljuvali, a i srdce izkopali. Pod noge š njimi!

Kakvo su nam tudjini dobro dosele donieli? Ako hoćemo tudjina, evo ga imamo, a to kakva! Bog nas ga oslobodio! Tudja ruka davi i gnječi, ruši i otima, a nekoristi. Pogledaj oko sebe, o, sinu slavni! I vidjeti ćeš, gdje je istina, što Ti govorim! Pogledaj i one iste, koji su iz tudjih zemalja došli, da Tebi tobože oblakšicu učine, da Te oslobode, te tako i pred cielim svie-

Digitized by Google

tom tvrde. No jesu li to učinili? Netreba da odgovaraš. Oni vesele dneve provode s Tvojim čelnim neprijateljem. A Ti jednako robuješ. Pače i gore! Jer su baš oni, koji s turskoga prijateljstva trube, da Ti i Tvoj narod raj pod Turčinom uživaš. Ej, Turčin jim na čas smrti više glave svieću držao! Turčin jim zapoviedao, pa ga poznali upravo! Stari su se naši u tudjina uzdali, pa su robovi i mučenici i pomrli. Oprostimo svojim starim mrtvim! Dostojni su, da jim se oprosti. Nisu znali, što su činili; bili su prevareni. Mislili su tako nam bolje koristiti. Budi jim slava na dobroj odluci i svrsi! Medjuto mi smo u drugom položaju, u onom vieku, u kojem tko neradi, onaj i nema. Zato uzdajmo se u se i u svoje kljuse! Samo se složimo, samo se ljubimo! I mi smo podobni, da robstvo sbacimo. Sinu slavni! Kupi prijatelje, pa jim mužkim glasom reci: Složno, braćo! složno svi; jer, kud godj pogledamo, sve nas na slogu poziva! Vrieme prošlo, sadašnje i buduće od nas slogu zahtjeva. Zahtjeva prošla slava, sadašnje sužanjstvo i buduće ugnječenje. Zahtjevaju pradjedi, otci i sinovi. Rukujmo se dakle, braćo draga! Ljubav bit' će naša snaga. A tudjin nek' se brine sa sobom! Istina, malo nas je; ali ljubav i sloga svemoguće su. To su svete iskre, koje srdca zapaljuju i svaki poso čine. ... Sinu slavni! Tudjin je tudjin... Misli! ...

———

Digitized by Google

XVII.

Tursko prijateljstvo.

„U zlotvoru prijatelja
nemožemo naći.
Na susret mu svagda valja
junački izaći!“
Nar. pjes. srb.

Sinu Bosne slavne! Crne duše Radaci i Brankovići jesu se mnogo uzmnožali, te po svaki način traže, da Te u robstvu uzdrže. Budi na oprezu! Ti hoće da se s Turčinom pomiriš, te prijateljstvo svežeš. Zato Ti njegovu dobrotu ukazuju, „hatti-umajum“ hvale, „tanzimat“ u zviezde okivaju. Sinu majke slavne! Da bi se Ti takvim povjerovao, i Ti bi, ka' i oni, izdao Sebe istoga, Svoj narod i Svoju milu otačbinu: ljuto bi Te proklela krv nevina, od opakih krvopija prolivena, a saprele suze mile otačbine. A to su strahovita prokletstva.

Pogledaj, zlo Te nevidjelo, po porušenoj i opustošenoj otačbini, pogledaj na krvoločtva, koja Ti je „Krvava knjiga“ nagovecnula, poslušaj suze Svoga jadnoga naroda oko Sebe, pak onda s Turčinom sveži prijateljstvo i vjeruj mu se, ako Ti srdce dopušta! No pamti dobro: Mujo je Mujo! Turčin je uviek turčin. A u turčinu vjere nemade. On sve obećaje; ali nečini. On sve kaže, da hoće; ali uviek laže. U njem vjere nema. Izkustvo to sve potvrdjuje. Na vjeri nam Bosnu posvojiše, na vjeri kralja pogubiše. Na vjeri narod izsjekoše, na vjeri zemlju slavnu porobiše. Na vjeri nas i sad u sužanjstvu drže. Spomeni se dobro crnih duša Brankovića i Radaka, kakvu platu za izdajstvo zadobiše! No pravedno. Tko s vragom tikve sadi, o glavu mu se

Digitized by Google

razbijaju, veli narodna poslovica. Nemisli, da se turčin obratio! Vuk dlaku mienja; ali ćudi nigda. Sinu slavni! Istina je, da Turčin trubi, da Ti je dao jednakost u svem; no Ti to najbolje poznaješ. Reci mi, zar možeš i samo jednu parnicu, pa i najpravedniju na sudu pridobiti proti jednomu turčinu najkrivljemu? Zar možeš ikakvo dostojanstvo, ili službu javnu zadobiti? Nigda ništa. Pa zar nevidiš, gdje oštre sablje-krivalije, t o c i l e, nože-bjelopasce, čiste puške ubojite, a prah-tučenik pripravljaju? Zašto to čine očito? Da Tebe i Tvoj narod mili kolju i mrcvare, sieku i paraju, mlate i ubijaju. Negovore li to očito? Zar svaki dan i svaki čas nepredaš, kad ćeš žertvom postati njihova okrutnoga krvoločtva? Pak opet s takvim neprijatelji ugovore i nagodbe činiti, mir stavljati i bratinstvo vezati? Zar to nebi bile najviše ludorije? Zar Te nebi svatko pripoznao za pravoga izdajicu Svoga roda i Svoje otačbine? Pa, kad bi Te zlo tursko poklopilo, nebi li Ti se svatko veselio? ... Misli! ...

XVIII.

Svećenici.

„Ko sveštenik imam — dva oltara. — Tim služim srdcem, dušom — i sa silam' svim'.
Zar treba da kažem? Prvi mi je bog,
pa za bogom odmah — oltar roda mog'."
Sundečić.

Svećenici, božji zatočnici! Pripoznajuć Vaše dostojanstvo, evo me pred vami! Na koljenih klečim, te premuklim i plačnim glasom hoću Vam da prosborim: nemojte se uvriediti, a tako Vam Vašega svećenstva!

Digitized by Google

Pogledajte, zlo Vas nevidjelo! gdje su Vaše crkve i oltari, gdje su Vam bieli manastiri? Gdje su zvona jasna, gdje li pojanja glasna? Sve je gad nemili porušio i Vi ste usilovani, Svoju bogomolju činiti, krijući se po šumah i pustoših pod vedrim, ili oblačnim nebom. Neciepa li se Vam srdce, kad gledate Svoje roditelje i rodbinu, Svoju braću i prijatelje, Svoj narod mili, gdje pred Vami gologlav kleči na koljenih, a vrh njega snieg mrzli i kiša neugodna ljeva, ili mu sunčana vrućina možgjane peče? Eda li š njim zajedno neočikate svaki čas, kad ćete biti žertva gada pomamnoga? Oh, koliko njegda Vi bijaste veliki i veličanstveni! Promotrite, promotrite prošlost davnu i poznati ćete Svoju slavu veliku! Gledajte jednoga kralja sa veličanstvenom krunom na glavi, gdje pribiva Vašemu saboru bratinskomu u Veseloj stari, a drugoga u bielom Jajcu, gdje za Vas poseže proti istomu jednomu svetitelju, te junačkim glasom viče: „Oni u mojem kraljevstvu moraju zemlje i imanjstva posjedovati!“ Zar Vam na ovakav spomen i na glas ovakav grozne suze na potoke iz očijuh neliju? A što sad imate, jadnici? Nigdje ništa svoga. Vi, robovi hudi, ka' i ostali, uviek krivi samo, što ste živi, uviek nož-ubojicu pod vratom nosite!... Znam, da jedni od Vas uživaju milost carsku, te desetine neplaćaju. Ja, čudne te milosti! Pa s te koliko gorkih i čemernih zalogaja nemorate proždrieti? Nedrže li Vas s toga za izdajnike i prodajnike miloga roda Vašega? ... No zar i to dobivate? Laž, laž upisna! Vi načinite samo jedan rov, ili prikujte jednu novu dasku na kuću Svoju, i Vi ćete desetorostruko tu desetinu platiti! Nije li istina, da se to na stotine puta dogodilo? Koliko su Vas puta nemili turci potvorili, da

Digitized by Google

ste križ na džamiji načinili, turčina opsovali i ubili, kršćane na oružje podizali, ili da bježe u tudje zemlje podgovarali? ... I tako Vam i stostruku desetinu uzeli. Nije Vam potrebe, govoriti. Vi gorite na obadvie strane. Dakle jednoj se priliepite, te pravedni budite! Vi poslije boga imate mili svoj narod, koga Vam je bog dobri povjerio, kano kamen dragi, da ga dobro čuvate. Od Vas će strahoviti razlog iziskivati. Narod dakle mili podučavajte, kako će se što prije iz težkoga robstva osloboditi! Istina, težak Vam je poso! Ali, kad se hoće, sve se učiniti može. Pazite dobro! Narod Vas motri i čine bilježi. Plata će sliediti. ... I Vi mislite! ...

XIX.

Prokletstvo.

„Nebesa, nebesa,
gdje'no bozi sjede,
gdje se nepoznadu
krivnje, niti biede!“ —
Slavjanke.

Sinu Bosne slavne! Tužan i žalostan, gorak i čemeran glas moram Ti priobćiti. Sad mi je doletjela zlatokrila vila, biser-suzami lice nakvasila. Gorko cvili, a gore uzdiše, plačnim glasom u oblake zove baš gore, gdje'no bozi sjede i pravdu diele; ali joj je morala velika muka dodijati, dok joj onako suze iz očijuh liju, a glas joj je sasvim premuko, te samo reče: Prok ... A dalje nemože izgovoriti. Pohitimo, da vidimo, što je!... No, jao, sinu slavni! Što vidim, što li čujem? Eno, vidim gospodara, kralja Stjepana, gdje kleči pred priestoljem boga velikoga! Sav krvlju obliven, drži u ljevici kožu svoju. Pokraj njega knez Radivoj svojom

Digitized by Google

kožom maše. A kraj njih na tisuće mučenika, koji suze liju, a plačnim glasom viču: Evo, bože pravedni, što stekosmo i što zadobismo, braneći rod, dom i svoje ognjište, koje si nam podielio i, da dobro branimo, strogo zapovjedio! Mi smo glasu tvomu vjerni bili, pak, da obslužimo, muke pretrpjeli. A sad ima preko četiri vieka, da nam ruka okrutnoga krvnika zemlju ruši, a braću mrcvari, pa sin, izrod, ništa i nemari. Sudi, bože! Tako ti pravice, neka se kaje za svoje krivice! On nam može Bosni providjeti, jadnoj braći rane izvidati; ali neće. Nebo ga nehtjelo i zemlja mu kosti izmetala! Sudi, sudče! Jer pravedno je, neka izrod naviek jadikuje. Munjom sini, a gromom ga šini!... Jao, sinu slavni! Kakve su to rieči, kakvi glasi, kakvi li uzdasi, kakve kletve, kakva l' proklinjanja? Sve je proti nam. Pa što misliš? Bog je pravedan. Njihov glas nevini hoće uslišati. I sad će svoj grom silovit proti nam oboriti, da nas u prah i pepeo preobrati. Nego bježimo što prije dolje na crnu zemljicu, da se što prije za svoju toliku opačinu kajemo, te pristojnu pokoru činimo, nebi l' nam se i bog smilovao, pa zlo tako od nas odvratio!... No, sinu slavni! Zastavimo se malo ovdje u uzduhu, da promotrimo iz ovih visokih kula nebeskih, što se ono radi na crnoj zemljici! Plemkinja mi je biela vila čudnovatom biljkom oči namazala, pogled razjasnila i sluh odtvorila, te vidim vidjenje strahovito, a slušam glas jošt strahovitiji, koji nas i na crnoj zemlji kune i proklinje, pa, da me ljubav prema Tebi nesteže, i da se nebojim boga svemožnoga, nebih Ti ga ni očitovao, da još gore i više neraztužim Tvoje srdašce čedno. Ali valja da žalost trpiš, da nevolju podnosiš. Gledaj eno! Draga braća Tvoja jedna

Digitized by Google

na krvavi kolac nataknuta, te kano jadni mučenici vrte se i jauču na njem, druga se na krvavih vješalih po zraku tamo i onamo njišu, treća na komadiće izsiečena i za hranu pasa dana, četvrta u lance stegnuta i medju ogromne klade stavljena.... Svi mrtvačkima očima prevlače, a končajućim glasom upiju: Proklet bio, o sinu, izrode, što nas gledaš u ovolikoj muci i nevolji, a nećeš nas da oslobodiš od gada-krvopije! Eno onamo tvoja seka zarobljena, Tvoja ljuba obezčaščena, Tvoja djetca zasužnjena! Svi su u jedan glas složili, svi zajedno sastavili, jecaju, te biser-suze liju, te Tebe, kano crnoga izdajicu, Brankovića, ili Radaka, proklinju: Proklet, moj druže nevjerni! viče krasna ljuba plavooka: proklet od moga srdca nježna, koje vene za tobom, od rumenoga lica moga, koje će zlotvor ljubiti, od bielih rukuh mojih, koje su te grlile, od medenih ustijuh mojih, koje su te ljubile!... Proklet, bratco, izdajico! viče seka-jedinica: s tebe postah robinjica, gada gnjusna zaručnica, koji silom otima me, na sramotu uzima me... Proklet, ćako! sinčić viče: kad si tako tvrda srdca, te nemariš za jedinca. Mene s majkom razstaviše, iz moga doma odtjeraše, a ti gledaš ladnokrvno, gdje se naše srdce ciepa, gdje se naše muke vrše, gdje se naše slave ruše!... Starcu ćaki tuga srdce začepila, pa je siedu oborio glavu, u duboke se misli zamislio i zanio. Smrzo se i okamenio; jer mu je čelni neprijatelj porušio slavu i veličanstvo. No, jao! Dok on takve misli promišljaše, leti k njemu krvopija, trgnu sablju-krivaliju. Desnom mahnu, odsječe mu glavu. Mrtva glava po kalu se valja. Zievajuć, rieč izgovara: Proklet, sinu, na obadva svie.. Izdahnu, a rieči nedokonča... Ciknu majka, kano guja ljuta.

Digitized by Google

Gospodska je prsa razkrilila, a biele dojke povadila. Od žalosti sobom o tla mlati. Kune dojke, koje si dojio, kune mlieko, koje si sisao, kune Tebe i proklinje ljuto, što je nisi oda zla odbranio... Da li, sinu majke slavne! Znaš li, čije se ono najgore čuju kletve i proklinjanja? Slavne majke otačbine, koja od Tebe zahtjeva svoju slavu i veličanstvo, ures i nakićenje. Proklet! I ona glasom plačnim viče: proklet, sinu, izdajico! Ti si, ti kriv, o jadniče, što sam ovako opustošena, što moja polja neobradjena, moji gradovi i tvrdjave razorene, moje crkve i samostani porušeni, moja gospoda i žitelji izmučeni i raztjerani, ja sva u robstvu i sužanjstvu nesnošljivom! Proklet, proklet na vieke!... Sinu slavni! Ja sav dršćem od velikoga straha. Srdce mi kuca, koža ježuri, krv se mrzne, te nemogu dalje slušati. Bježimo dakle dolje na zemlju, nebismo li se toga strahovitoga prokletstva oslobodili! Jao! Ali je strahovito! Pa zar neće bog pravedni njihov glas uslišati i nas pokarati?... Misli!...

XX.

Odluka bosanskoga mladića.

„Sve bog daje, da se grješnik kaje."
Nar. posl.

Svemogući, vjekovječni, oj, gospode bože, bez koga učiniti ništa se nemože! U čistoti srdca svoga na koljena padam. Iz nebeskoga dvora tvoga pomoći se nadam. Milosrdje, otče dobri, vrhu biedna mene, stvora svoga neharnoga, u kojem srdce vene! Grom silovit, koji ruši, od mene odvrati, gnjeva svoga pravednoga; hoću se kajati, što nemaran i neharan svoje

Digitized by Google

dneve stratih, rodu svomu, otačbini, pomoći uzkratih... Roditelji i rodbina pred tobom kunu me, djetca mila s otačbinom grdno proklinju me. Roditeljska, ajmeh! suza pred tobom je težka. Još je teža domovine, koju udes ciepa. Jao! Sliepac kod očijuh, ja sam mnogo bio, gluh s ušima; mene jadna! ništa nisam čuo. Ali sad vidim, izvoru dobrote! Pa se kajem za svoje grjehote. Kud pogledam, grob do groba vidim i nevinu krvcu prolivenu, suze grozne svojih roditelja, prietnju strašnu tebe, stvoritelja, plačne glase jedinokrvne braće, vapaj tužni otačbine majke. Pa pred tobom, stvoriteljem svojim, sbiljnu želju u svojem srdcu gojim,... da ću svedj za narod raditi, otačbini slavu obnoviti... Otačbino, domovino draga, tebe ljubim više svega blaga! Sladko ime, domovino! Tko od srdca nebi svoga ljubio te, za te ginuo, nebi ljubio njega bog. U krivicu bi težku pao, kad bi kazao, da ti je sin, i sam sebi zažego vječne kletve živi stienj. Tvojoj zemlji njegove kosti nebi amanet mogle biti, nego kano znaci grdne zlosti morale bi vrh nje pliti... Ja sam spravan i pripravan, žertvovati sve za te, majko moja mila; jer srdcem ljubim te! Zove li me slava tvoja, zove li slava roda moga, hoću poći, pa nedošo! Pomoći će me bog... Neka se koplja, britke sablje i mačevi krše, neka vrela, težka zrna kano tuča prište, neka top bojni valja, ruši, bije, kano grom silni, crna krvca neka se lije kano potok obilni, gdje me zovneš, biti će snaga moja, a vidjeti će grdni krvolija, kako Bošnjak brani otačbinu ... Bože dobri, pokriepi odluku moju, a blagoslovi trud moj!... Sinu slavni, komu si obećao, pa što si obećao, dobro misli!...

Digitized by Google

XXI.

Svrha, poziv pod zastavu.

1.

Oj, Bosanče, mlado momče vatreno,
kog' djedova srdce b'jaše hrabreno!
Zašto si se Ti sad tako spustilo,
da Te tare neprijatelj, pustilo!
Ustaj, ustaj sada,
dok je iznenada,
pa ćeš uspjeť bolje
bez svake nevolje!
Trobojnicu diži,
pod krst sjajni biži,
nek' se bajrak vije,
nek' se krvca lije!
} opet

2.

Zar ćeš u tom kobnom stanju ostati,
pod nesnosnim turskim jarmom čamiti?
Zar u robstvu do smrti ćeš venuti,
te potomkom za baštinu predati?
Ustaj, ustaj gore,
a nežali dvore!
Tim ćeš mu pomoći,
robstvo će mu proći!
Trobojnica leti,
nad njom sja propeti.
Pasť će krvnik kleti;
jer je s nam' bog sveti!
} opet

Digitized by Google

3.

Kud Ti slava Tvojih predja ponosnih?
Nju poruši zlobni krvnik nesnosni!
Pa zar nećeš osvetiti krivice
i učiniti nasilniku pravice?
Leti pod zastavu
i obnovi slavu,
a izrod nebudi
i izmetak hudi!
Deh! Krvcu probudi
u vitežkih grudih,
ud'ri tlačitelja,
čelnog' rušitelja! } opet

4.

Kamo ponos Bosne slavne, kud dika?
Sve poruši krvna ruka silnika!
Pa zar ćeš mu tu sramotu prostiti,
a za čine nećeš sbiljno vratiti?!
Ah, proklet bi bio,
kad nebi prolio
krvce do kapljice
za Svoje pravice!
Leti pod zastavu,
brani staru slavu!
A silniku kaži,
da svak svoje traži! } opet

5.

Pa još krvnik kani više činiti,
Tvoju krvcu i poroda proliti!

Digitized by Google

A Ti zar ćeš to, mučeći, gledati,
da Te zlobnik tako para, pustiti?
Pod zastavu leti,
bajrak trepti sveti,
zaštitu Ti daje,
slavu obećaje!
Trobojna se maše,
na njoj mjesec sjaše,
a danica kliče:
slavu Ti obriče!
opet

6.

Ustaj, ustaj, dok je vrieme borit' se,
da nebudeš i sam sebe sramit' se;
jer je krvnik silni silno skočio,
da uništi i klicu Ti, hitio!
Nož u zube grabi,
dugu šarku rabi,
srni proti njemu
u gnjevu ognjenu!
Desnom tikvu lupaj,
lievom grkljan čupaj,
pa ga nogom tuci,
u grob mračni vuci!
opet

7.

Pošalji ga crnom' svetcu u pako,
nek' mu plati, što učini opako!
A Ti slavan slavno budi u svome,
u ponosu sličan suncu žarkome!

Digitized by Google

Leti, leti, leti!
Trobojnica prieti,
s Tobom je bog sveti,
moraš se oteti!
Boja modra veli:
To je, što svak želi!
Biela i crvena,
želja izpunjena!

opet

Digitized by Google

SUZE BOŠNJAKA

nad grobnicom kralja svoga u Jajcu.

Poslije 401. godine robstva njegova.

Digitized by Google

Ova pjesma prvi put ugleda svieta u „Danici ilirskoj“ godine 1865. u brojevih 37., 38. i 39. uz ovaj uvod: „Ovu pjesmu pozdravljamo srdačnim pozdravom, te ju primamo ovamo naročito kano vilinski odziv sa Svevid-planine spisu „Viesti o Bosni i Hercegovini.“ Drago nam je i milo, što se bratinskomu glasu hrvatskomu odzivaju bosansko-hercegovačka braća. Svaka ovakva crta izpunjava crnu i krvavu sliku narodnoga mučeničtva. *Ured. V. G.*“

Digitized by Google

1.

Bio po vjeri turčin, bio šokac, ili vlah, čovjek je podoban, da se uljudi, da primi uljudnost i š njom prosvjetu. *V. G.*

U proljeće, u najljepše doba,
kad se sniežak sa planina diže,
jugovina liepo podpiruje,
vedro nebo oblakom prekriva,
rosna kiša natapa zemljicu,
ostarjelo sapire korienje
i razvija travu na uvojke,
kano dojke u mlade djevojke,
izmamljuje svakojako cvieće,
te mirisom sve raduje mlade:
ja pojahah dobra džogu * svoga,
dobra džogu, kano vilu bielu,
i uztrkah na Svevid-planinu.
Razjahah ga nasred Devećana.
Pustih džogu u zelenu travu,
nek' se konjic u travi odmara,
a ja sjedoh kraj vode studene,
gledam Bosnu tužnu na sve strane.
Istom pirne vjetar od Krajine,
prenese mi neuredne glase.
Nješto ciči pod Svevid-planinom,
ciči gorko, kano guja ljuta.
Odmah mene misli naskočiše:

* Džogo, ili džogat znači bjelac.

Digitized by Google

‚Bože mio, tko bi ono bio?
Ili majka oplakuje sinka,
il' sestrica brata jedinoga,
ili ljuba vjerna zaručnika,
da joj nije mladoj poginuo?'
Istom kliknu vila sa Gromile:

„Nebudali, mladi pobratime!
Ono majka neplače sinčića,
ni sestrica brata jedinoga,
a ni ljuba svoga zaručnika;
još joj nije mladoj poginuo:
Bošnjak, sužanj, ono jadikuje
više Jajca, grada starinskoga,
nad grobnicom kralja bosanskoga,
cvili tužan, nikad neprestaje,
gorke suze niz obraze lije,
ciči, ječi, jedva izgovara,
svoju sreću proklinje i kara,
suzne oči prema nebu diže
i prokletstvo vrh sebe proziva:
„„Mrači, sunce, potamni, mjeseče!
Zviezde sjajne, svjetlost izgubite!
Vedro nebo, pokrij lice svoje
oblačinom crnom i ogromnom!
Šalji striele i gromove silne
povrh mene i poroda moga!
Ili pukni poda mnom, zemljice,
i primi me u propasti svoje!
Živjeti, je meni dodijalo;
življenje mi moje omrznulo.
Volim, da me zataru gromovi,

Digitized by Google

propast kleta da me proždre živa,
da mi pamet čitavu pomrsi,
no ovakav život provoditi!
Ja sam sužanj, ah, bože veliki!
sramni sužanj gada najgorega.
Sužnja me je porodila majka,
a ja, sužanj, sužnje izrodio,
u sužanjstvu da kletom robuju,
u nevolji do smrti jaduju,
kano što su preko četir' vieka
pradjedovi moji robovali!
Tko da trpi ovakvo sužanjstvo?
Tko da snosi takve krvopije!
Tvorac dobri prosta me stvorio,
a gad grdni u robstvo me sbio,
a to kakvo? Tko će izkazati,
tko li žalost moju nacrtati?
Moja kuća, u kojoj stanujem
i u kojoj grozne suze lijem,
kući jednoj zar da prilikuje,
gdje stvor prosti treba da stanuje?
Na ledini tvrdoj načinjena,
kaljužinom crnom obliepljena,
a ševarjem odosgor zastrta,
da me brani od zloga vremena.
A unutra ni podnica nemam.
Što je izba, za to ni neznadem.
Za prozore šupljina mi služi,
da mi sunce sjajnu zraku pruži,
da prosvietli tu grobnicu mračnu,
razveseli nejaku djetčicu.
Ali sjever kad naglo zavija,

Digitized by Google

te ledeni snieg unutra sbija,
gladan, žedan, kad na odmor liežem
bez prostirke i bez pokrivača,
tvrda zemlja služi za postelju,
za pokrivač ševar očadjeni.
Gunjac crni na glavu natučem,
gole noge k ognjištu upečem,
nebih l' tako noćcu prenoćio,
plačnu djetcu kako utješio.
Blago si vam, vuci i medjedi
i ostala divljačna zvjeradi,
vaša kuća bolja je od moje,
a vi u njoj živite sgodnije!
No što kažem, da je kuća moja?
Ah, ne! Nije! Ona moja nije;
ni ovakvu imati nemogu!
Istina je, ja sam ju gradio,
brvna, ševar na sebi nosio,
gospodar mi obumjeru dao,
koliku ju valja načiniti,
u njoj stojim, dok raditi mogu
i bez plate rob robujem begu;
a, kad stigne na mene nevolja,
starost, bolest pritisne nemoćna,
il' se tko godj jošt silniji nadje,
što se boga, ni pravde neboji
i što može bolje robovati,
više begu bez plate raditi,
srdit beže k meni odmah dodje,
mlati, bije i nemilo gazi,
što godj može grdje, to me psuje,
najveće mi sramoti svetinje.

Digitized by Google

Kano zviere, tada djipa ljuto,
vjerenici meku kosu čupa,
grabi srdit nejaku djetčicu
i baca jih tamo i ovamo.
Cvile djetca, vjerenica plače,
srdit Turčin sve to više biesni.
Gdje što stiže, tuda lupa, mlati,
prieteć gore, ako se zavrati.
Izprebijan, ja se jedva dignem,
idem na sud, da pravicu stignem.
Kažem pravo, kako je činio,
mene s djetcom nemilo gnjavio.
Ištem, da mi moju kuću vrati,
ili vrati, ili trošak plati.
No zar mogu ovo zadobiti
i pravicu zar mogu postići?
Ah, ne, nikad meni pravde nije!
Daleko se ta od mene krije.““

2.

Nek' nesamo na guslicah gude,
Nek' i truba jednoč jim zatrubi,
Da budućnost nam što prije bude!
P. Preradović.

„„Srdit mudir prema meni skače,
Srditiji kadija poviče:
— Na dvor, more! Pravo je činio,
da ti bude oči izvadio!
Zar još neznaš, da zvono nebuči,
nego eran na džamiji uči?
Zar još neznaš, što nam ćitap piše,

Digitized by Google

a on samo duhom božjim diše:
da je zemlja od gore starija,
a kućište da sgradu posvaja?
Čija zemlja, i sgrada onoga.
U ćitapu pogovora nema!
A, što kažeš, da ti se trud plati,
što si, gradeć, u to uložio,
nemoj, da ti po tabanih platim,
smionstvo tvoje da si štapom vratim!
Zar neznadeš dina *, dušmanine,
što nam ćitap kaže od istine,
da je bože džaure stvorio,
za robove turkom poklonio,
da robuju i do smrti služe,
a na ovo da se ni netuže?
Ja znam, u što si se ti uzdao
i slobodno na sud poletio!
Misliš, da je nova kanunama,
koja skoro bude vam pridana,
iz ustijuh carskih izskočila;
jer jednači krsta i turčina!
Al' ne, more, ti se grdno varaš,
kad u takvoj stvari tako gataš!
Nije caru, već kralji-džauri
i papari, carevi murtati **,
kanunamu takvu napisaše,
proti volji carskoj proglasiše.
A nam sultan izpod ruke piše, ***
da on sasvim drugim duhom diše.

* Din je zakon, ili vjera.
** Murtatin znači izdajnik (izdajica): „Sultan-caru, jedan murtatine."
*** Ovu stvar očitova Uzrum-aga, skopaljski mudir. I. K.

Digitized by Google

Zapovieda svakomu turčinu,
da se strogo po ćitapu vlada,
ako misli pravi turčin biti
i njegovu volju izpuniti.
Po ćitapu valja da svjedočiš,
ako misliš pravicu dobiti
sa turčinom, što ti pravo kaže,
a ne s vlahom, što jednako laže.
Slušaj cara, svoga gospodara! *
Tri sta vlaha svjedočit' nemože
proti samo jednomu turčinu *.
I ciganin može svjedočiti.
I on valja više od svih vlaha;
jer on ide u tursku džamiju,
klanja boga, s nami jedinoga. **
A krst nikad neće na turčina!
To mi vjeruj, vlaše, pod istinu!
Vlaše jedno, pseto mi nevriedno!
Sad si čuo rieči cara svoga. —
„„Bože mili, što ću uraditi,
kako l' ću se zla osloboditi?
Gdje će turčin meni svjedočiti,
proti bratu istinu kazati?
Istinito stari mi kazuju:
Vrana vrani nevadi očijuh!
Tako saviv oko sebe skute,
bježim na dvor, pun čemera ljuta,
da me gora nepojaše bieda
kod ovako nepravedna suda.

* Ovako uobće javno govore nesamo priprosti turci, nego i turski medžlizi. Kamo znači jednakost?!
** Ovako reče Hasan-ehvendija, ljevnanjski kadija, u jednoj parnici. B. I.

Digitized by Google

No srdito poviče kadija:
— Vrať se natrag, jedna haramijo! *
Kud si pasju uzvisio glavu,
da izbjegneš zasluženu kazan?
Zar potvore stavljati na turke,
pa pobjeći i bez kakve muke?
Oj, vojnici! Zar se tako služi?
U haps ** s krstom, što na turke tuži
i potvara na božijoj pravdi,
da mu oni štetu kakvu čine! —
„„Kano lavi, vojnici me grabe,
u smrdljivu tamnicu uvode,
pa me more i žedjom i gladom
i ostalim svakojakim jadom.
Sto bih puta volio umrieti,
nego takve muke podnositi.
Dok jih tako u nevolji trpim,
evo opet jada iznenada!
Poručuje mudir i kadija:
Ako mi je živa glava draga,
nek' ju odmah blagom izkupljujem;
jer drugčije da ću poginuti!
Ja se pravdam i svačim proklinjem,
da krivice učinio nisam.
Ako oni za krivicu znadu,
nek' mi moga parnika izvedu,
griehe moje neka mi pokaže,
pa nek' onda sve od mene traže!
Srditije mudir poručuje,

* Haramija znači razbojnik i lupež. Tako govori turski sudac krsćanskomu tužitelju u Bosni.
** Haps je zatvor (uza).

Digitized by Google

da su oni moje davudžije, *
pak da odmah obećam ucjenu,
da će na me postaviti konop.
Što da radim? Sad već neznam ništa,
već jim novce i volove dadem.
Sve ja dajem, da izkupim glavu
i da usta lavovom začepim,
da me nebi gore izmučili,
kano što su skoro učinili,
kad su mnoge u klade stavili,
snježnu vodu za vrat navratili,
noge kano u pievca sputili
i niz bukve strmo objesili,
zapaljenom slamom podpalili,
a bukovim lišćem podjarili,
da jih dimom i ognjem utuše,
nepazeći jadnih svojih duša,
pak da na se izreku potvoru,
da su malu pogubili svraku,
da jih tako uzmognu dotući
i odnieti sve, što godj imadu.
„„Ah, nu, bože! Kud sam se zanio?
Kad bih jade svoje izbrojio?
Tko će moći čase prebrojiti

* Davudžija je isto, što parnik, parac, iliti tužitelj. Mir-Alem, bivši mudir jajački, u klade stavi prava hrišćanina iz V. i zaiska mu ucjenu, da ga pusti. Ovaj upita:

— Tko je moj davudžija?

A on mu odgovori:

— Da ti imaš davudžiju, ja bih te objesio. Ali, jer ga nemaš, ja sam ti davudžija. Na sriedu novce!

Ovaj kukavac, nemoguć se drugčije oprostiti, dade mu dvie tisuće cvancika. A, da to uzmogne dati, prodade i kuću i sve, pak ode siromah u najam.

Digitized by Google

od kolievke, pa sve do motike?
Časa nema, kad nisam trpio,
grozne suze niz obraze lio,
sad davajuć caru desetine,
a sad danke i poreze težke,
na vojnicu polazeć nemilu,
ili radeć sultanu bezplatno.
U to bivah sam u svinjcu samcat,
kano svinja u zatvoru ružnu.
Nemam ništa, odakle platiti!
Što sam steko, sve mi pograbiše.
No ovdje mi mudir progovori:
— Prodaj dušu, a više nesbori! * —
„„Begu dajuć od svega trećinu,
a od siena samo polovinu,
podmićujuć age i spahije,
pričikajuć turke i balije; **
jer što ima u Bosni balija,
svi su meni paše i veziri.
Svakomu mi valja ugadjati,
ako hoću da se zla izbavim.
Gledam jadnu svoju vjerenicu,
zatvorenu u mračnu tamnicu,
kćercu svoju, gdje joj lica venu,
zatvorenoj, kano u robinje,
na dvor gdje mi nesmiju izaći
od jadnoga gada nečistoga;

* Ovako reče Sulejman-beg, jajački mudir, jednomu kršćaninu, koji nije ni odakle imao platiti vojnicu, iliti globu, kako ju zovu.

** Balijom podrugljivo zovu svakoga turčina: Nezna balija, što je zdrava Marija!

Digitized by Google

zašto koran * turkom zapovieda,
gdje godj vide, da vlahinja hoda,
da ju mogu odmah silovati,
sramno jadnu svagda sramotiti!
Gledam svoje susjede, kršćane,
gdje jih mlate, nemilo mrcvare,
sve na pravdi boga jedinoga!
„Jadna raja kriva, što je živa!“
Gledam milu svoju domovinu
bez milosti, u svem zapuštenu!““

3.

Bože, bože, zar me zaboravi?
Pa ga živa u grob položiše
i na grob mu kamen navališe,
te kavazi ruho podieliše.

Noć stradanja pet vjekova traje;
ali sviće danak uzkrsenja!
Zaman čuva ta zlotvorska straža
tamni grobak živa pokojnika.

Ognjesav Utješenović Ostrožinski.

Bosno, Bosno, domovino slavna,
slavna ti si prozvana oddavna,
perivoju svake ugodnosti,
raju mali svake nasladnosti!
Zar te mogu kad godj pomenuti,
a suzami lica neobliti?
Bosno slavna, što si dočekala,
slavu svoju u što si zavila?
Kamo tvoja presvietla gospoda?
Gdje je ponos slavnoga naroda,
što je tebi svagda ures bio,

* Koran, iliti alkuran sa ćitapom služe turčinu mjesto svih zakona i svetih pisama: „Na ćitapu, svojem alkuranu.“

Digitized by Google

slavu tebi junački branio?
Potomci jim evo svi robuju!

Bosno, Bosno, majko od junaka,
dobra srdca, slavnih poštenjaka!
Gdje su tebi zidani gradovi,
što su njekad, kano labudovi,
pod oblake glavę podizali
i postojno, oholo stajali?
Jajcu gradu, moj veliki jadu, *
i stolice kraljeva bosanskih!
Tvoja slava duboko je pala,
a zidine razvaljene stoje!
Ključu gradu, vrata od Krajine,
sve uzdanje Stjepine obrane!
Gradu slavni tvrdoga bedema!
Sad u tebi nigdje nitko nema;
Jer se legu sove i kukviže (?).
Ćuci ćuču, a jejine buču,
strah zadaju i u gori vuku,
kamo l' neće samotnu junaku!

Banja luko, moja težka muko,
slavnih kralja snažna desna ruko,
i, ostali bosanski gradovi,
posred Bosne kano labudovi!
Vaša slava sva je sad propala;
od zidova gromila postala.
Bosno, Bosno, domovino mila,

* Naš narod, kad govori svetčano, upotrebljava padež V. na „u"; n. pr. Griehu veliki! Sinu moj! premda bi pravilnije bilo: „Jajče grade, moj veliki jade!" Grješe veliki! Sine moj! No je to izopačen ostatak od staroga jezika, gdje se njekakav mekan glas dodavao i čuo na kraju ovakvih riečih. *Ured. D. il. V. G.*

Digitized by Google

tvoja slava u što ti se sbila?
Kamo tvoji bieli samostani,
kamo li ti crkve, žertvenici?
O njih samo stari spomen kaže,
da su žertva postali bjesnila.
Kamo njive, kamo vinogradi,
kamo polja, kamo perivoji,
kamo dvori i palače sjajne,
kamo puti, kamo staze pravne?
Ništa nemaš, sve ti je propalo,
sve pustošno u tebi postalo;
jer se legu medjedi i vuci,
a još gori od njih, — strašni turci!...
Jaoj, kralju sladkoga spomena!
Zar nevidiš, da ni duše nema,
tko bi opet Bosnu proslavio,
iz težkoga robstva izbavio?
Mnogi su ju spasti obećali,
pa su gore njom još učinili.
Drugi vole podnositi muku,
nego jedan drugoga pomoći,
da već jednom u vis dignu glavu
i ponove porušenu slavu.
Četir' vieka i jedna godina,
da je Bosnu pritisnula tmina!
Bože mili, što smo sagriešili,
te smo takvu kazan zaslužili?
Kad će oni srećni danci doći,
te će naši težki jadi proći?
Bože, bože, nitko uz nas nema,
samo za te pomoćnika znamo!
Daj, milostiv, pruži ruku svoju,
svomu puku digni težku muku,
da te mogne slobodno slaviti,
tvoju slavu u pjesme pjevati!

Za krst častni!

Digitized by Google

Kazalo.

Posveta . . . . . na strani 3.
Krvava knjiga . . . . . 5.
Uvod . . . . . 6.
I. Prirodna plodnost Bosne . . . . . 7.
II. Značaj Beza . . . . . 10.
III. Njihov dolazak u Bosnu . . . . . 11.
IV. Bosna ponosna . . . . . 13.
V. Bošnjaci, na glasu junaci . . . . . 16.
VI. Bogomilci . . . . . 19.
VII. Propast Bosne . . . . . 20.
VIII. Smrt kralja i plemstva . . . . . 23.
IX. Prognanstvo . . . . . 26.
X. Bosanski mučenici . . . . . 29.
XI. Sadašnje stanje Bosne . . . . . 33.
XII. Sadašnje robstvo . . . . . 34.
XIII. Tursko pravo na Bosnu . . . . . 37.
XIV. Zakon i vjera . . . . . 39.
XV. Nauk i prosvjeta . . . . . 41.
XVI. Tudjinci . . . . . 43.
XVII. Tursko prijateljstvo . . . . . 45.
XVIII. Svećenici . . . . . 46.
XIX. Prokletstvo . . . . . 48.
XX. Odluka bosanskoga mladića . . . . . 51.
XXI. Svrha, poziv pod zastavu . . . . . 53.
Suze Bošnjaka nad grobnicom kralja svoga u Jajcu . . . 57.

13. VI. 1932
Digitized by Google

Digitized by Google

Ciena 30 novč.

Tisak narodne tiskarnice u Zagrebu.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

J 1648